

Tisdagen den 29 april em.

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

10 § Fortsattes behandlingen av socialförsäkringsutskottets betänkanden 1985/86:14, 15 och 16 (forts. från prot. 130).

Sjukförsäkringen (forts. SFU 16)

Anf. 80 MARGARETA ANDRÉN (fp):

Herr talman! Socialförsäkringarna utgör en omistlig del av det sociala skyddsnätet. Socialförsäkringarna är avsedda att ge ekonomiskt skydd vid sjukdom, arbetsskada, invaliditet, arbetslöshet, m. m.

De flesta försäkringar är obligatoriska, men några är frivilliga. Genom avtal mellan arbetsmarknadens parter har många grupper ett skydd utöver det lagstadgade.

Socialförsäkringarnas kostnader har stigit kraftigt. Kostnaderna för försäkring vid sjukdom, handikapp och åldrande har t. ex. ökat från 7 miljarder 1965 till 136 miljarder 1986. Omräknat till konstant penningvärde har kostnaderna för socialförsäkringarna ökat med 350 % på de senaste 20 åren.

I det svåra statsfinansiella läge som vi nu har måste vi se över om vi kan spara också på denna stora post för att minska budgetunderskottet. Besparingarna får dock *inte* drabba dem som redan nu är en utsatt grupp – dem som tillhör "det glömda Sverige". Det finns också områden där tryggheten redan nu är för dålig och där den bör byggas ut.

Besparingarna får t. ex. inte drabba pensionärer, långtidssjuka eller handikappade. I vår motion 336, som berör socialförsäkringarna, har vi bl. a. föreslagit beträffande sjukpenningförsäkringen att sjukpenningen sänks från 90 % av dagsinkomsten till 80 % av dagsinkomsten under de första 30 dagarnas sjukdom per år. Statens kostnader minskar därigenom med 836 miljoner per år.

Den s. k. insjuknandedagen görs effektiv, så att den första dagen man är frånvarande från arbetet räknas som insjuknandedag. Vi tycker nämligen inte det är rimligt att olika villkor skall gälla för den som ringer sent på kvällen och sjukanmäl sig jämfört med den som ringer på morgonen. Men om en ny sjukdomsperiod inträffar inom 20 dagar från föregående sjukperiods slut, skall sjukpenning utgå även för insjuknandedagen.

Den här förändringen medför en besparing på 320 miljoner.

Genom båda de här två föreslagna förändringarna minskar statens kostnader totalt med ca 1 miljard kronor efter det att hänsyn tagits till skattebortfallet.

I genomsnitt är varje sjukförsäkrad sjuk 1,5 gånger per år. Ungefär tre fjärdedelar av sjukfallen varar 1–6 dagar. Den största delen av sjukdagarna, 84 %, utgörs av de långa sjukfallen, alltså mer än 7 dagar. Sjukpenningen beräknas i medeltal uppgå till 195 kr. per dag.

När man som vi i folkpartiet anser att det också måste sparas på socialförsäkringarnas område, bör man utforma dessa besparingar så, att belastningen på varje enskild individ blir så liten som möjligt och att denna mindre belastning sprids på många människor.

Vårt förslag innebär att den som är genomsnittligt sjuk och har en genomsnittlig inkomst får en sänkt ersättning på 300 kr. per år efter skatt. För en normalinkomsttagare blir försämringen aldrig större än 450 kr. per år.

I flera motioner har tagits upp frågan om bl. a. deltidanställdas, säsongarbetares och skiftesarbetares kompensationsnivå inom sjukförsäkringen. Genom att den sjukpenninggrundande inkomsten beräknas för år och sedan delas med 365 vid beräkning av sjukpenningen, kan detta leda till ojämna effekter i kompensationshänseende för sådana försäkrade som inte har sin arbetstid jämnt fördelad över årets arbetsdagar.

Vi är från folkpartiets sida angelägna om att denna fråga löses snarast. Enligt uppgifter som utskottet fått pågår arbetet just nu inom både regeringskansliet och riksförsäkringsverket för att finna en lösning på problemen med den ojämna kompensationsnivån för deltidssamarbetande m. fl. Det finns därför för närvarande inte någon anledning att begära ytterligare utredningar i frågan.

Jag förutsätter därför – precis som vi säger i vårt särskilda yttrande – att frågan ändå kommer att lösas mycket snart.

I det här utlåtandet behandlas också frågan om bidrag till barn- och ungdomstandvården. Regeringen föreslår att detta bidrag, som har utgått till landstingen några år nu, skall dras in. Motiveringen är att barn- och ungdomstandvården nu anses vara fullt utbyggd i alla landsting. Utskottets majoritet går också på den linjen.

Vi vet dock att många landsting har det svårt ekonomiskt, och skulle detta anslag till barn- och ungdomstandvården dras in, kommer det att innebära att den förebyggande barn- och ungdomstandvården hotas. Denna tandvård har hitintills gett ett mycket lyckat resultat i form av bättre tandhälsa, som också bidrar till bättre tandstatus längre fram i livet.

Men med de nu föreslagna minskade resurserna kan landstingen tvingas till personalnedskärningar och därmed försämringar av de förebyggande åtgärderna.

Herr talman! Jag vill så till sist uppmärksamma kammarens ledamöter på vad vi från folkpartiets sida anför i det särskilda yttrandet om att problemet med den ojämna kompensationsnivån för deltidssamarbetande m. fl. snarast måste lösas. Och så ber jag att få yrka bifall till reservationerna nr 2 och 9.

Anf. 81 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! I nuvarande sjukförsäkringssystem finns det vissa ojämna effekter i kompensationshänseende, som det så riktigt står i utskottsbetänkandet. Detta inträffar främst för dem som arbetar deltid eller är skift-, säsong- eller feriearbetande. I de grupperna är främst kvinnor representerade, och detta har inneburit att deras ersättning från sjukförsäkringssystemet och inom föräldraförsäkringen medför betydande svårigheter vid korta sjukdomsfall hos dem eller deras barn.

Det är inte något nytt förslag som väckts i motionsform denna vår, utan vi har år efter år pekat på dessa brister. Vi är väl medvetna om att en förändring kommer att betyda kostnadsökningar, men vi anser det viktigt att regeringen tar fasta på utskottets uppfattning och inom en snar framtid utformar ett förslag som mildrar dessa effekter.

Utskottsmajoriteten hänvisar till att LO och SAF i en skrivelse till regeringen hemställt att ett sådant förslag skall komma under våren. Vi hör nu att man inom regeringskansliet har tillsatt en grupp för att sammanställa de förslag som inkommit – det har även inkommit förslag från riksförsäkringsverket – och att man till hösten avser att avlämna ett betänkande med förslag till lösning. Detta har skett efter det att vi har justerat utskottsbetänkandet, och det är väl bara att hälsa med tillfredsställelse att detta är på gång. Trots det yrkar jag bifall till reservation 4, som just tar upp våra motionskrav i detta hänseende.

Även egenföretagarnas sjukförsäkringsförmåner berör denna grupp med ojämna effekter i kompensationshänseende. En egenföretagare som genom sitt arbete i jordbruket begär att placeras i den sjukpenningssklass han borde vara i med hänsyn till sin inkomst kan få uppleva att hans SGI sänks när den överstiger lönen för en jämförbar anställd, t. ex. en lantarbetare inom jordbruket. I detta underlag räknas ej heller med den eventuella kapitalinkomsten, som dock får utgöra underlag för de avgifter som tas ut och som då grundar sig på hela rörelseresultatet. Detta anser vi från centern medföra ett dåligt skydd för dessa grupper. Vi föreslår i stället att en grundtrygghet införs i detta system och att den företagare som så önskar genom egenavgifter kan tillförsäkra sig en frivillig tilläggsförsäkring. Detta skulle leda till en helt annan trygghet för den enskilde företagaren och ett rättvisare ersättningssystem. Den omfattande byråkrati som ägnas åt egenföretagarnas sjukförsäkring borde också härigenom kunna minskas.

Som det parti centern är, företrädesvis värnande om de lågutbildade och dem som har en låg inkomst, fortsätter vi att hävda att även hemarbetande skall tillförsäkras ett sjukpenningsskydd. Hemarbetande har varit och fortsätter att vara en grupp som saknar ett verkligt socialt skyddsnät.

I dag får den hemarbetande på egen bekostnad, i många fall mannens när det gäller kvinnor, teckna en frivillig försäkring. Den uppgår till 48 kr. per dag men kommer när garantinivån höjs att uppgå till 60 kr. Vi anser att denna garantinivå borde erbjudas dem inom den obligatoriska försäkringens ram. Det finns många skäl till ett sådant yrkande. Jag skall bara nämna ett.

Inom vården av missbrukare, ungdomar på glid eller med problem söker kommunerna i dag med ljus och lykta efter familjehem där det finns en hemarbetande. Det blir allt svårare att finna dessa. Orsakerna till det är

naturligtvis många, inte minst den bristande erkänslan från samhället när det gäller det sociala skydds nätet och samhällets värdering av arbete i hemmet.

Tyvärr är centern det enda parti som ställer upp för denna grupp arbetande. Vi har dock stöd i ett särskilt yttrande från två av utskottets moderata ledamöter.

Med detta vill jag, herr talman, yrka bifall till reservationerna 4, 7 och 8 i det betänkande som vi nu behandlar.

Anf. 82 MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Den orättvisa sjukpenningen till studerande utan tidigare fast förankring i yrkeslivet och till deltidsarbetande har behandlats år efter år av riksdagen. Detta framgår också av betänkandet:

”Utskottet är väl medvetet om de problem i kompensationshänseende som nuvarande regler om sjukpenningberäkningen medför för deltidsarbetande m. fl. Utskottet har också tidigare vid ett flertal tillfällen framhållit angelägenheten av att frågan får en lösning.”

Mot den bakgrunden måste man väl ändå fråga sig om det är tillräckligt att, som utskottet föreslår, vid dagens behandling av ärendet ånyo enbart framhålla det angelägna i att problemen med sjukpenning för dem som har sin arbetstid ojämnt fördelad snarast får sin lösning. Är det inte dags nu att direkt beställa ett förslag av regeringen på det sätt som vpk gör i reservation nr 5, vilken jag yrkar bifall till.

Det finns två reservationer till med liknande yrkande. Det som skiljer vpk-reservationen från de två andra är att vpk också begär en förändring för studerande. Men jag vill tala om att om vår reservation röstas bort, kommer vi att i tur och ordning rösta för center- och moderatreservationen. Jag säger detta som en fingervisning till folkpartiet med anledning av dagens tidigare debatter här. Men jag förstod av Margareta Andréns anförande att den här gången tänker man inte rösta på någon annans reservation, vilket var synd.

Reservation 9 gäller statsbidraget till barn- och ungdomstandvården. Enligt regeringens förslag dras statsbidraget till barn- och ungdomstandvården in fr. o. m. 1987. Ersättningsbeloppet är för närvarande 360 kr. per individ i åldern 0–19 år, och det motsvarar 735 milj. kr. totalt.

Nu är det inte bara detta statsbidrag som landstingen har förlorat under de senaste åren. Det är miljarder som landstingen har förlorat i inkomster genom minskade statsbidrag. Om landstingen skall kunna bibehålla samma verksamhet, måste de höja antingen skatten eller taxor och avgifter. Men den väg som landstingen nu allmänt väljer är i stället att skära ned på verksamheten.

När det gäller barn- och ungdomstandvården har landstingen ett lagstadgat ansvar för att reparera barnens tänder. Däremot är det inte reglerat hur ofta detta skall ske. Det går ej heller att exakt föreskriva vad den förebyggande tandhälsovården skall omfatta och med vilka tidsintervaller den skall utföras. När landstingen förlorar statsbidraget till verksamheten är risken uppenbar att landstingen sänker ambitionsnivån i den förebyggande tandhälsovården.

Utskottet anser att dessa farhågor för en försämrad förebyggande tandhälsovård är överdrivna och pekar på att det ligger i landstingens eget intresse att satsa på den förebyggande vården för att på sikt spara på reparationsarbetet.

Men den ekonomiska situationen i många landsting är nu akut. I budgetarbetet riktar man för närvarande främst in sig på att klara det kommande året. En undermålig förebyggande tandvård ger långsiktiga ekonomiska konsekvenser. Det långsiktiga perspektivet får ofta stå tillbaka i en akut situation. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till reservation nr 9, som vi för övrigt har avgett tillsammans med folkpartiet.

Anf. 83 DORIS HÅVIK (s):

Herr talman! Jag skall strax kommentera reservationerna, men dessförinnan bara göra en liten utblick.

Det var inte så länge sedan – i maj månad 1982 – som vi här i kammaren förde en debatt om karensdagar. Samtliga borgerliga partier var då eniga om att karensdagar skulle införas. Vi socialdemokrater var emot detta. Alla vet hur det gick. Det infördes aldrig några karensdagar.

1982 var de borgerliga eniga. Nästa gång som vi diskuterade nedskärningar i sjukförsäkringen var inte längre moderaterna med på förslaget om karensdagar. Varför inte? Jo, moderaterna hade under behandlingen upptäckt att man hade föreslagit ett brott mot en internationell överenskommelse, en ILO-överenskommelse som Sverige dessutom hade varit initiativtagare till. Enligt denna överenskommelse kunde man inte införa karensdagar vid arbetsskador. Enligt det borgerliga förslaget däremot skulle även personer som råkat ut för arbetsskador drabbas av karensdagar. Moderaterna förstod detta, medan centern och folkpartiet fortsatte att begära karensdagar.

Jag skall inte säga så mycket mer än att det efter detta inte har varit någon enighet inom borgerligheten. Det har nu lagts fram olika förslag till neddragning av kompensationsnivån, och centern är inte längre med. Det tycker jag är klokt av centern.

Jag undrar om inte tåget snart har gått ifrån dem som begär att kompensationsnivån skall dras ned. Jag tror inte att det längre är gångbart att i sparsamhetsiver tala om att man måste spara på denna grupp och att det inte skulle kosta dem som berörs så mycket.

Jag antar att det är enbart LO-kollektivets privatanställda som Margareta Andrén pratar om. Det finns ju inget förslag om att man skall ta bort några förmåner dem som genom avtal har säkrat en ersättning på upp till 100 % av lönen. Det är bara en grupp som skall vara med och betala, och det har varit samma grupp ända sedan förslaget om karensdagar kom och vi en majdag 1982 diskuterade det här i kammaren.

För närvarande verkar det dock som om man i stället vill lyfta upp denna grupp. Den som t. ex. läste Svenska Dagbladet av den 27 april fann att det där stod: Nu kommer de som materiellt har fått känna på vad förslagen om sänkningar och neddragningar innebar att kunna få det bättre. En kompensationsnivå på 90 % skulle vara garanterad, och den här gruppen skulle tänkas komma att få 100 % kompensation, eftersom Svenska arbetsgivareföreningen var beredd att diskutera avtal om en höjning till samma nivå som tjänstemännen har.

Jag skulle vilja fråga: Var står man i folkpartiet i den här frågan? Kommer man i sin besparingsiver att bekämpa ett sådant förslag?

Jag vill med detta, herr talman, peka på det glädjande förhållandet att utvecklingen går framåt mot förbättringar för grupper som har haft en i förhållande till andra sämre situation. Här gäller det dessutom människor som haft arbetsförhållanden som inneburit att de varit sjuka oftare än andra, som inte haft en lika utsatt situation på arbetsplatsen. Det är faktiskt så – om vi nu skall använda siffror, Margareta Andrén – att ungefär hälften av alla försäkrade inte har några sjukdagar alls per år. Det innebär att de andra har desto fler sjukdagar. Statistiken visar vilka det då är fråga om.

Jag yrkar, herr talman, avslag på reservationerna 1 och 2.

Sedan kommer vi in på frågan om kompensationsnivån för deltidsarbetande, vilken har berörts i reservationerna 3, 4 och 5.

Siri Häggmark sade i sitt inledningsanförande att en lösning delvis var på väg och pekade på meddelandet om den tillsatta arbetsgruppen. Också i utskottsbetänkandet hänvisas till att man arbetar med frågan inom både regeringskansliet och riksförsäkringsverket och att en lösning av problemen kan vara på väg.

Frågan är inte ny. Skrivningen om att utskottet vid flera tillfällen har avslagit motioner med samma syfte citerades. Jag tycker det finns skäl att påminna om att en utredning tillsattes redan 1978 av Rune Gustavsson, som då var socialminister. Utredningens huvuduppgift var att finna en lösning på frågan om en höjd kompensationsnivå för deltids- och korttidsanställda liksom också för korttidssjuka, som även om de råkar vara heltidsanställda har en lägre kompensationsnivå. Vi arbetade med liv och lust i denna utredning och tyckte att det var en intressant och mycket angelägen uppgift att ta sig an. Arbetet var nästan färdigt, bortsett från att de ekonomiska beräkningarna saknades, då vi i oktober 1981 fick besked om att vi skulle lägga arbetet åt sidan. Det var inte viktigt längre. Det var angelägnare att diskutera sänkt kompensationsnivå i sjukförsäkringen och/eller införande av karensdagar. Man ville ha förslag inom sex månader.

Vi lade fram ett förslag. Vi skulle lämna det före mars månads utgång, men vi hann inte det, utan förslaget lämnades – jag vet inte om jag skall se det som symboliskt – den 1 april, och statsrådet kunde för övrigt inte ta emot tidigare.

Jag delar Margó Ingvardssons uppfattning att frågan är angelägen, men jag kan inte se att exakt den modell som förespråkas i reservation 5 är den absolut bästa. Jag anser emellertid att frågan bör lösas snabbt, och i utskottsbetänkandet ges klara indikationer på att så kommer att ske.

Jag yrkar avslag på de reservationer som behandlar detta ämne, nämligen reservationerna 3, 4 och 5.

Reservation 6, som har Nils Carlshamre som första namn, handlar om att naturaförmåner icke bör få räknas som sjukpenninggrundande inkomst, eftersom detta skulle innebära en överkompensation som, enligt vad som sades i ett tidigare anförande, vore stötande och orättvis. Det är tredje gången vi behandlar en motion med samma krav, och den gällande schablonberäkningen har inte någon gång tidigare bedömts som stötande och orättvis. Tvärtom har både vi och de nu aktuella reservanterna sett beräkningen i förening med en individuell utredning som den bästa lösningen. Naturaförmånerna kan ju utnyttjas så olika under sjukdom, och det skulle bli både dyrbart och administrativt krångligt att försöka uppnå

rättvisa på den här punkten.

Jag står fast vid vår gemensamma uppfattning under de två senaste åren och yrkar avslag på reservation 6.

Frågan om den särskilda sjukpenningförsäkringen för egenföretagare tas upp i reservation 7. Frågan har utretts av sjukpenningkommittén, som har avisat den modell som presenteras i reservationen. Riksdagens beslut omnämns också i reservationen. Jag finner ingen anledning att i detta läge ändra på den nyligen införda modellen, varför jag yrkar avslag på reservation 7.

Frågan om hemarbetandes sjukpenningsskydd tas upp i reservation 8 och även i ett särskilt yttrande där Gullan Lindblad och Siri Häggmark anför att de med hänsyn till det samhällsekonomiska läget för närvarande ej kan föreslå en höjning av hemmamesjukpenningen motsvarande garantinivån. Rune Backlund och Gunhild Bolander däremot anser att de ekonomiska möjligheterna att företa denna höjning finns.

Denna hemmakeförsäkring infördes som ett provisorium. När vi fick den obligatoriska försäkringen 1955 hade de berörda kvinnorna kunnat tillförsäkra sig en försäkring med egenavgifter i den erkända sjukkassan. Nu var hela sjukförsäkringen uppbyggd på inkomstbortfall och avgiftsuttag. Men här fanns alltså en grupp kvinnor som inte hade något inkomstbortfall och från vilka det inte heller togs ut några avgifter. I förarbetena till lagen stod att det under en övergångsperiod skulle finnas ett försäkringsskydd för dessa kvinnor liksom det tidigare fanns för pensionärer. Den senare försäkringen är avskaffad för länge sedan. Denna övergångsperiod skulle vara fram till dess att sjukpenningkommittén hade utrett frågan. Den kom fram till att försäkringsbeloppet kunde höjas från 8 kr. till 25 kr. om dagen utan att den försäkrade hade fått en reellt förbättrad ekonomi och utan att motsvarande avgifter betalats in. Då tillskapades en försäkringsmodell där man liksom före 1955 frivilligt kunde försäkra sig till ett belopp motsvarande garantinivån.

Mot denna bakgrund, herr talman, yrkar jag avslag också på reservation 8.

Så till frågan om tandvårdsbidragen och medelsanvisningen. I den proposition som framlades 1973 sades uttryckligen att de statsbidrag som skulle utgå var av kortvarig karaktär. De skulle utgå till dess barn- och ungdomstandvården, som landstingskommunerna hade fått ansvar för, hade byggts ut. Samtliga remissinstanser tillstyrkte detta förslag. Landstingsförbundet tillstyrkte förslaget väl medvetet om att ersättningen skulle utgå t. o. m. utbyggnadsperiodens slut. Både i proposition 1973:45 och i tandvårdsutredningen beräknades barn- och ungdomstandvården vara utbyggd i slutet av 1970-talet.

I proposition 1979/80:29 konstaterar Karin Söder, som hade undertecknat propositionen, att barn- och ungdomstandvården ännu inte var riktigt utbyggd. Hon framhöll att nuvarande ersättningsregler skulle ges förlängd giltighet till utgången av 1982. Därefter har man fortsatt att ge dessa statsbidrag.

Jag är inte lika pessimistisk som Margó Ingvardsson, som tror att landstingen skulle överge den goda barn- och ungdomstandvård som de gett. Tänk på vad den goda tandstatus som barn nu har innebär hälsomässigt och

vad den innebär i form av mindre kostbara tandreparationer. Jag är helt övertygad om att landstingen är beredda att ta sitt ansvar och prioritera barn- och ungdomsvården. De har ju fått detta statsbidrag under betydligt längre tid än vad riksdagen beslöt.

Vidare är jag kanske något förvånad över att de pengar som Margareta Andrén här nämnde, ca 1 miljard kronor efter skatt, och som skulle sparas av de sjuka inom LO-kollektivet – men inte några andra – skulle användas till statsbidrag för tandvård för barn och ungdom. Vi brukar inte låta sjuka betala för andra vårdbehövande. Det har varit en fin princip i detta sammanhang. Det är de friska som betalar när det gäller de behov som samhället har att täcka. Mot bakgrund av att det varit fråga om ett temporärt statsbidrag under en utbyggnadsperiod – det har ju ingen varit omedveten om – är jag, som sagt, litet förvånad över att man vill använda de pengar som man sparar genom en sänkning av kompensationsnivån inom sjukförsäkringen till att betala statsbidrag till landstinget.

Herr talman! Jag yrkar avslag på reservation nr 9.

Sedan till reservation nr 10 om medelsanvisningen. Siri Häggmark har yrkat bifall till denna, med den enda kommentaren att det gäller under förutsättning av bifall till reservation nr 1. Eftersom jag har yrkat avslag på reservation nr 1, innebär det att jag yrkar avslag även på reservation nr 10.

Anf. 84 MARGARETA ANDRÉN (fp):

Herr talman! Till Doris Håvik vill jag säga att folkpartiets förslag om en sänkt kompensationsnivå i princip inte påverkar relationerna mellan olika grupper på arbetsmarknaden. Givetvis står det varje grupp fritt att träffa avtal som ger ersättning utöver den som utgår från försäkringskassan. Parterna på arbetsmarknaden har full frihet att sluta avtal om anställningsvillkor. Varje facklig organisation kan försöka förhandla fram en lösning som innebär att det tillgängliga utrymmet för löneökningar helt eller delvis används till att förbättra anställningsvillkoren. Det är väl vad som nu är på gång på LO-sidan.

Också jag är medveten om att olika människor och grupper är sjuka olika mycket, beroende på en mängd olika faktorer. Vi i socialförsäkringsutskottet brukar vara intresserade av att följa sjukfrånvarostatistiken. Det var bl. a. därför som jag nämnde att den genomsnittliga sjukfrånvaron nu omfattar 19 dagar per år.

Vi i folkpartiet menar ju att en förändring i detta sammanhang inte innebär några drastiska försämringar. Jag vill anföra några exempel för att åskådliggöra detta. För en person som har en årsinkomst på 73 000 kr., eller en dagslön på 200 kr., och som är sjuk 10 dagar under ett år blir minskningen av sjukpenningen 110 kr. Om personen i fråga är sjuk 20 dagar under ett år, blir minskningen 220 kr. Är det fråga om 30 dagar, blir minskningen 330 kr.

Om man har en dagslön på 300 kr. och är sjuk 10 dagar under ett år, blir minskningen 150 kr. Om man är sjuk i 20 dagar, blir minskningen således 300 kr. Som jag sade förut blir försämringen aldrig större än 450 kr. per år om man är sjuk 30 dagar.

Sedan något om tandvården. Om ett statsbidrag som har utgått till ett alldeles speciellt område dras in, är det ändå mycket troligt att risken är

ganska stor att just det området drabbas av försämringar. Även om barn- och ungdomstandvården nu skulle vara fullt utbyggd, är risken ganska stor att antalet tjänster reduceras eller att det här området får minskade resurser. Vi vet ju att många landsting ekonomiskt har det mycket besvärligt just nu och att man går mycket hårt fram när det gäller olika besparingsåtgärder. Därför är jag, i likhet med Margó Ingvardsson, oroad över utvecklingen. Jag är rädd för att barn- och ungdomstandvården skall drabbas. Det skulle innebära att barn och ungdomar får en sämre tandstatus, och det påverkar dem kanske hela livet. Just det belopp som vi har föreslagit skall fortsätta att utgå är inte särskilt stort, jämfört med en del andra belopp som vi här har talat om.

Anf. 85 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! Doris Håvik ägnar sig gärna åt långa beskrivningar av hur det var förut och vad som då hände. Om ett år får vi kanske anledning att gå tillbaka till vad som sades i debatten här i kväll och eventuellt konstatera att det inte blev så bra som Doris Håvik hade hoppats när det gällde deltidsarbetandes sjukersättning. Hon säger att arbetsgruppen i regeringsskansliet kan vara på väg att finna en lösning, men hon låter inte speciellt övertygad. Jag tolkar det så att det är mycket viktigt att utskottet fortsätter att starkt driva denna fråga, som vi har gjort under ett antal år.

Centerpartiets förslag i karensdagsdebatten innefattade en omfördelning, som hade kommit denna grupp människor till godo, men den delen utelämnades helt i Doris Håviks inlägg.

När det gäller egenföretagarnas sjukpenningförsäkring såg sjukpenningkommittén svagheter i ett sådant system som centerpartiet föreslår, och kommittén hade inget intresse av att ändra egenföretagarnas sjukpenningförhållanden. Centerpartiet står fast vid det system som vi anser vara bättre för just egenföretagarna, ur både byråkrati- och rättvisesynpunkt. Den avgift som de betalar in skall de också kunna få tillbaka i form av en ersättning som är relaterad till den inkomst de anmäler.

När det gäller hemarbetandes sjukpenningsskydd talar Doris Håvik i sin historieskrivning om ett långvarigt provisorium. Centerpartiet anser inte att bara det faktum att skyddet betraktas som ett provisorium kan ligga till grund för att det skall tas bort. Det ligger också värderingar i detta, nämligen att man inte tycker att hemarbete har det värde som centerpartiet anser att det har och därför inte vill gå med på att införa ett solidariskt försäkringsskydd för denna grupp, som främst består av kvinnor. Jag beklagar att vi i centerpartiet inte får stöd för vår syn i denna fråga.

Anf. 86 SIRI HÄGGMARK (m):

Herr talman! När det gäller reservation 6 om naturaförmåner är det helt riktigt, som utskottets ordförande Doris Håvik säger, att kostnaden för administrationen av ett sådant utredningsförfarande knappast skulle svara mot de besparingar som skulle kunna göras. Vi moderater har ändå reserverat oss, eftersom det är både stötande och orättvist att en del grupper skall kunna överkompensera sig, särskilt mot den bakgrunden att det finns många grupper som underkompenseras. Det är visserligen på gång att de berörda grupperna, t. ex. deltidsarbetande och skiftarbetande, skall få en

förbättring åtminstone vad gäller korttidssjukdom. Vi moderater tycker inte att någon skall överkompenseras, och därför har vi reserverat oss.

Vi har däremot inte reserverat oss när det gäller hemarbetandes sjukpenningsskydd. Gullan Lindblad har drivit denna fråga i utredningen, och jag har själv varit med om att driva den – det är nämligen fråga om en grupp som på något sätt har glömts bort. De hemarbetande har fått ett löjligt lågt belopp på 8 kr. per dag, men de har i alla fall omfattats av en försäkring.

Eftersom det är nödvändigt att tänka på varenda utgift har vi moderater icke gått med på centerns reservation utan har bifogat ett särskilt yttrande till betänkandet.

Nog är det typiskt att socialdemokrater skall bedöma hemarbete som ett övergångsfenomen. Vi moderater tycker att det är ett mycket viktigt arbete. Det är klart att de människor som nu förlorade sin lilla hemmakeförsäkring kan ta en frivillig sjukförsäkring. Men vi beklagar att man icke ansåg sig kunna gå med på denna hemmakesjukpenning.

Anf. 87 MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Min pessimism när det gäller landstingets möjligheter att även i fortsättningen kunna upprätthålla en god tandhälsa hos barn grundar sig på min 14 år långa erfarenhet av landstingspolitik. Jag har nyligen i Stockholms läns landsting fått ta del av en borgerlig budget som medför nedskärningar som kommer att få oerhörda konsekvenser för vården här i Stockholms län.

Ett annat exempel är Västerbottens läns landsting. Där har man nyligen beslutat om en kronas skattehöjning. För dess del motsvarar de uteblivna statsbidragen för barn- och ungdomstandvården 23 milj. kr. Det har ingen möjlighet att kompensera detta inkomstbortfall med en ytterligare skattehöjning, utan det har att välja vilken verksamhet det skall skära ned i. Så är situationen för många landsting.

Det spelar ingen roll om detta bidrag infördes som ett tillfälligt statsbidrag eller om det hade varit avsett att finnas även på sikt. Effekten blir ändå densamma. Om ett landsting blir av med flera miljoner kronor av ett specialdestinerat bidrag till tandvården och inte kan höja skatten, är det oerhört svårt för det landstinget att börja skära ned på antalet vårdplatser för att kompensera bortfallet. Det skulle väcka en motopinion och många skulle kräva att man gjorde nedskärningarna inom det område som direkt berördes av statsbidraget.

Tar man bort vårdplatser syns det med det samma, men om man försämrar det förebyggande tandhälsovårdsarbetet bland barnen märks det inte omedelbart, utan kanske först inom en period av 5–10 år. Det är alltså lättare för landstingen att välja den vägen, t. ex. att förlänga tidsintervallerna mellan behandlingarna av barnen. Det kan de göra och ändå hävda att de följer sitt lagstadgade ansvar för barn- och ungdomstandvården.

Det är den utvecklingen vi är rädda för och befarar. Vi anser därför att det är angeläget att statsbidraget till den viktiga barn- och ungdomstandvården får vara kvar. Vi kan se nu att barnens tänder är hotade från två håll. Dels av alla dessa lösgodisbutiker, som under 1980-talet vuxit upp överallt som svampar ur jorden, dels av de minskade resurserna.

Anf. 88 DORIS HÅVIK (s):

Herr talman! Margareta Andrén säger att man har frihet att sluta avtal. Ja, fattas bara annat. Men det är tjänstemannagrupperna och de statsanställda som har haft de förmånliga avtalen med 100 % kompensationsnivå. Det har ni inte velat ändra på. Däremot vill ni göra neddragningar inom LO-kollektivet, som över huvud taget inte har haft den möjligheten. Det kämpade under 1960-talet för att få gehör från arbetsgivarsidan, men klarade inte den frågan. Då lagstiftade vi och tog bort karensdagarna för dem.

Räkneoperationen var väl inte riktigt lyckad, Margareta Andrén, för insjuknandedagen var glömd och kanske också antalet sjukdomsfall bland dem som har ett utsatt arbete. Tar man hänsyn även till dessa faktorer finner man att den ekonomiska situationen blir betydligt annorlunda.

Karin Israelsson, visst försökte ni göra en låglöneprofil. Av de 1 800 milj. kr. som ni skulle tjäna in utgjorde 150 milj. kr. låglöneprofilen, och då fick man inte räkna upp till 7,5 gånger basbeloppet när det gällde kompensation på sjukpenningen. Den grupp som var med och betalade där tillhörde inte de speciellt högvärlade.

Dessutom säger Siri Häggmark att vi aldrig bedömt hemmafruar annat än som ett övergångsfenomen. Nej, det är inte sant. Vad det handlar om är att man fick ersättning som hemmamake under en övergångstid i försäkringen därför att den inte fyllde den nya lagstiftningens krav dels att man skulle ha ersättning för förlorad arbetsinkomst, dels att det skulle utgå en avgift för detta. Det handlar i stället om att man under alla år betalat detta över budget utan att det har funnits någon som har betalat avgifterna.

Jag är inte lika pessimistisk som Margó Ingvardsson när det gäller landstingen. I det betänkande som utskottets majoritet ställde sig bakom när statsbidraget till landstingen infördes sades uttryckligen att det skulle utgöra ett stimulansbidrag under barn- och ungdomstandvårdens uppbyggnadstid. Det sade vi 1973, och det omprövades 1979, då man konstaterade att barn- och ungdomstandvården ännu inte var till fullo utbyggd. Av vilken anledning? Jo, den borgerliga regeringen drog ned på takten. Men 1979 föreslog Karin Söder att bidraget skulle förlängas till 1982.

Nu har vi 1986 och nu är barn- och ungdomstandvården utbyggd i samtliga landsting. Jag tror inte landstingen om att vilja vara med om att riva ner den framgångsrika förebyggande tandvården och den barn- och ungdomstandvård man byggt upp, utan där har man möjligheter att göra prioriteringar. Man var väl medveten om att bidraget kunde ha upphört 1982 – men det varade fram till 1986.

Anf. 89 MARGARETA ANDRÉN (fp):

Herr talman! Nej, Doris Håvik, vi är inte ute efter LO-kollektivet. Men om nu socialdemokraterna är så kritiska till folkpartiets besparingsförslag kan man fråga sig hur socialdemokraterna vill se till att budgetunderskottet minskar ytterligare. Får vi inte en rejäl minskning hotas verkligen välfärden framöver för många olika grupper. Då kan man undra om det blir fortsatta skattehöjningar. Man talar om att vårt förslag drabbar enskilda individer, men det gör ju också skattehöjningar. Fastighetsskatten t. ex. innebär en belastning med 500 kr. för en småstugeägare. Vi vet att den höjda

besinskatten, oljeskatten osv. drabbar de enskilda individerna hårt, för att inte tala om realränteskatten. Där vet vi att många pensionärer och pensionärsorganisationer nu känner sig oroade för att ITP- och SPP-pensionerna kanske inte får fortsätta att vara värdesäkrade.

Doris Håvik talade om att vi tar från de sjuka och ger till barn- och ungdomstandvården. Jag glömde i min förra replik att säga att de sjuka är vi som en eller två veckor per år är snuviga eller har ont i halsen.

Anf. 90 SIRI HÄGGMARK (m):

Herr talman! Visst, Doris Håvik, vet jag att det var en udda försäkring som betalades över statsbudgeten, men jag kan ändå inte hjälpa att de 8 kronorna, hur udda ersättningen än var och vilken anomali den än utgjorde i sjukförsäkringssystemet, ändå var en trygghet för hemmamakar. Även om ersättningen inte var större kände de att samhället, dvs. staten, uppskattade deras insatser just som hemmamakar. Men vi skall inte gå in mera på det här. När det nu finns en möjlighet skulle jag vilja förorda en lösning som i framtiden ger hemmamakar en sjukförsäkring med en garantivivå motsvarande de krav som då kan bli aktuella.

Anf. 91 DORIS HÅVIK (s):

Herr talman! Jag vill bara säga några ord till Margareta Andrén, som anser att man skulle minska budgetunderskottet om man drar in på kompensationsnivån i sjukpenningen för LO-kollektivet och de privatanställda, som inte har några avtal som drygar ut sjukförsäkringen. Margareta Andrén skall ju använda de pengarna till barntandvården, åtminstone 700 miljoner av den knappa miljarden. Det kan väl inte bli så mycket.

Vad tänker ni göra för att dra ned på budgetunderskottet? frågar Margareta Andrén. Ja, om vi skulle ha trott på Bengt Westerberg och hans prognoser skulle budgetunderskottet ha legat på 120 miljarder i dag. Det gör det alltså inte. Anledningen till det kanske jag kan be Margareta Andrén att fundera över, eftersom jag bara har tre minuter på mig.

Åtta kronor skulle vara en stimulans och en uppskattning åt hemmamakarna, säger Siri Häggmark. Jag upplevde det nog så, att de i stället tog det som en förnedring.

Beloppet höjdes ju inte någon gång under den borgerliga regeringen. Det låg fast. Ni ärvde åtta kronor och ni lämnade över åtta kronor 1982. Sedan har vi försökt att finna en lösning till en frivillig försäkring där man har möjlighet att välja ett belopp från lägst 20 kr. upp till garantibeloppet 48 kr. – en lösning liknande det system som fanns innan den obligatoriska försäkringens infördes, där man betalade en avgift för ett visst belopp.

Det är den lösning man har funnit, och det är den lösning det nu finns en majoritet för. Inte heller Siri Häggmark har yrkat bifall till någon reservation på den punkten.

Anf. 92 SIRI HÄGGMARK (m):

Herr talman! Det blev en lång debatt om just den försäkringen. Vi skall inte veckla in oss i någon lång historia. Det jag ville säga var att Gullan Lindblad och jag har lämnat ett särskilt yttrande för att visa en erkänsla när

det gäller de hemarbetandes sjukpenningsskydd. Sedan kan man naturligtvis medge att de har möjligheten att teckna en frivillig hemmamekeförsäkring. Jag känner ändå för den här gruppen och tycker att ett bibehållande av den här nivån för hemmamekesjukpenningen med möjlighet till påbyggnad ändå skulle vara bra. Vi kan inte, på grund av samhällsekonomin, genomföra det. Det här kostar ju pengar.

Som jag förut sade hoppas jag att detta problem kan lösas. Jag är inte säker på att alla skaffar den frivilliga hemmamekeförsäkringen. Det är många som på det här sättet blir oförsäkrade, och det tycker jag vore en olycka.

Anf. 93 MARGARETA ANDRÉN (fp):

Herr talman! Jag tror att Doris Håvik och jag är överens om att det är väldigt angeläget att vi kan minska budgetunderskottet. Vi är säkerligen överens om att vi på alla sätt måste undvika att den sociala tryggheten framöver hotas. Vi vet att den hotas om vi inte klarar statens finanser. Sedan kan vi gemensamt glädja oss åt att budgetunderskottet också har minskat. Men både Doris Håvik och jag vet att det inte enbart är regeringens förtjänst. Det är många andra faktorer som inverkar, inte minst internationella faktorer. Vi kan bara peka på sänkta oljepriser och mycket annat.

Men den ekonomiska debatten skall vi inte föra nu. Den får vi ta vid ett annat tillfälle.

Överläggningen var härmed avslutad.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 14

Mom. 5 (återbetalningspliktiga studiemedel)

Utskottets hemställan bifölls med 296 röster mot 19 för reservation 1 av Margó Ingvardsson.

Mom. 8 (höjning av studiemedlens totalbelopp m. m.)

Först biträdde reservation 2 av Karin Israelsson och Rune Backlund med 41 röster mot 18 för reservation 3 av Margó Ingvardsson i motsvarande del. 253 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 257 röster mot 57 för reservation 2 av Karin Israelsson och Rune Backlund. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 9 (ändrade fribeloppsgränser)

Utskottets hemställan, som ställdes mot
dels reservation 4 av Nils Carlshamre m. fl.,
dels reservation 3 av Margó Ingvardsson i motsvarande del,
bifölls med acklamation.

Mom. 10 (månadsutbetalning av studiemedel till studerande i gymnasial utbildning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Margó Ingvardsson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (avgiftsgränsen för återbetalning m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Margó Ingvardsson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (äktamakeprövning vid återbetalning av studiemedel)

Reservation 6 av Nils Carlshamre m. fl. bifölls med 164 röster mot 150 för utskottets hemställan. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 16 (utvidgad rätt till studiemedel för studier utomlands)

Utskottets hemställan, som ställdes mot
dels reservation 7 av Nils Carlshamre m. fl.,
dels reservation 8 av Kenth Skårvik och Barbro Sandberg,
bifölls med acklamation.

Mom. 17 (tim- och dagstudiestödets nivå)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Nils Carlshamre m. fl. i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (medelsanvisning till Vuxenstudiestöd m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Karin Israelsson och Rune Backlund – bifölls med acklamation.

Mom. 22 (försöksverksamhet med vidgad rätt till kollektiv ansökan)

Utskottets hemställan, som ställdes mot
dels reservation 12 av Karin Israelsson m. fl.,
dels reservation 11 av Nils Carlshamre m. fl.,
bifölls med acklamation.

Mom. 27 (timersättning vid vissa vuxenutbildningar)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 30 (statsbidraget till studerandehälsovården)

Först biträdde reservation 14 av Nils Carlshamre m. fl. – som ställdes mot reservation 15 av Karin Israelsson m. fl. – genom uppresning.

Härefter bifölls reservation 14 av Nils Carlshamre m. fl. med 166 röster mot 145 för utskottets hemställan. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 33 (studeranderabatter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 16 av Margó Ingvardsson – bifölls med acklamation.

Mom. 34

Reservation 17 av Nils Carlshamre m. fl. bifölls.

Mom. 35 (ändringar i lagen om socialavgifter)

Utskottets hemställan, som ställdes mot
dels reservation 20 av Nils Carlshamre m. fl.,

dels reservation 21 av Margó Ingvardsson,
bifölls med acklamation.

Prot. 1985/86:131
29 april 1986

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 15

Punkt 1

Mom. 3 (pensionstillskott vid undantagande från ATP)

Först biträdades reservation 1 av Nils Carlshamre m. fl. i motsvarande del med 108 röster mot 44 för reservation 2 av Margareta Andrén och Barbro Sandberg. 162 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 164 röster mot 111 för reservation 1 av Nils Carlshamre m. fl. i motsvarande del. 39 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 4 (giftorätt till ATP-poäng)

Utskottets hemställan bifölls med 240 röster mot 74 för reservation 3 av Nils Carlshamre m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 6 (reglerna för reducering av ATP för den som är född åren 1915–1923 och haft undantagande från ATP)

Utskottets hemställan bifölls med 272 röster mot 41 för reservation 4 av Rune Backlund och Kersti Johansson. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 10 (efterlevandepensionering)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (inkomstprövning av änkepension)

Utskottets hemställan bifölls med 163 röster mot 152 för reservation 6 av Nils Carlshamre m. fl.

Mom. 13 (införande av ytterligare en nivå för handikappersättning)

Utskottets hemställan bifölls med 201 röster mot 114 för reservation 7 av Nils Carlshamre m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Punkt 2

Mom. 1 (enhetliga regler mellan kommunerna för KBT)

Utskottets hemställan bifölls med 295 röster mot 19 för reservation 8 av Margó Ingvardsson.

Mom. 2 (inkomstberäkning för KBT)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3 och 6 (statsbidrag till KBT)

Utskottets hemställan bifölls med 297 röster mot 18 för reservation 10 av Margó Ingvardsson.

Mom. 4 och 5

Utskottets hemställan bifölls.

Punkt 3

Mom. 1 (äldre livräntor)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Punkt 4

Mom. 1 (åldersgränsen för rätt till barnpension)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Rune Backlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 16

Mom. 1 (besparingar inom sjukförsäkringen)

Först biträdades reservation 1 av Nils Carlshamre m. fl. med 75 röster mot 46 för reservation 2 av Margareta Andrén och Barbro Sandberg. 192 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 205 röster mot 68 för reservation 1 av Nils Carlshamre m. fl. 42 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (kompensationsnivån för deltidsarbetande m. fl.)

Utskottets hemställan, som ställdes mot
dels reservation 3 av Nils Carlshamre m. fl.,
dels reservation 4 av Rune Backlund och Gunhild Bolander,
dels reservation 5 av Margó Ingvardsson,
bifölls med acklamation.

Mom. 3 (naturaförmåner)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (särskild sjukpenningförsäkring för egenföretagare)

Utskottets hemställan bifölls med 273 röster mot 41 för reservation 7 av Rune Backlund och Gunhild Bolander.

Prot. 1985/86:131
29 april 1986

Ny förvaltningslag

Mom. 8 (hemarbetandes sjukpenningsskydd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Rune Backlund och Gunhild Bolander – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (tandvårdsbidraget)

Utskottets hemställan bifölls med 250 röster mot 64 för reservation 9 av Margareta Andrén m. fl. i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

11 § Föredrogs

Utrikesutskottets betänkande

1985/86:20 Avgivande av förklaring enligt artikel 46 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (prop. 1985/86:94)

Utskottets hemställan bifölls.

12 § Ny förvaltningslag

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1985/86:21 om en ny förvaltningslag, m. m. (prop. 1985/86:80).

Anf. 94 Justitieminister STEN WICKBOM:

Herr talman! Rättssäkerheten är en väsentlig del av välfärden. Bara en rättsstat kan vara en välfärdsstat.

I en rättsstat som Sverige strävar vi ständigt efter allas likhet inför lagen. Vi söker också se till att utforma lagarna så, att medborgarna kan förutse hur resultatet blir när de tillämpas.

Rättssäkerhetsgarantierna består vidare i en noggrann lagprövning av självständiga och väl kompetenta domstolar och myndigheter.

De förtroendevalda lekmännens medverkan – numera i nära nog all rättsskipning och förvaltning – ingår som en viktig del i värdet om och utvecklingen av rättsstaten.

Men det räcker inte att myndigheter handlar opartiskt, omsorgsfullt och i övrigt korrekt i formellt juridisk mening.

En ytterligare dimension i rättssäkerheten är att myndigheterna har förmåga till inlevelse i och förståelse för de enskilda medborgarnas situation och de förhållanden som föreligger i de särskilda fall som myndigheten har satts att behandla.

Vi har fortfarande för mycket kvar av förhållandet översåte–undersåte i myndighetsutövningen.

Mycket har emellertid skett när det gäller att öka lyhördheten hos myndigheterna för medborgarnas villkor. Inom myndigheterna arbetar man intensivt med att skapa en modern, medborgarorienterad myndighetskultur. Regeringen stöder kraftfullt och helhjärtat detta förnyelsearbete. Men mycket återstår att göra, och i det arbetet är alla konstruktiva insatser angelägna.

Den nya förvaltningslag som regeringen nu föreslår att riksdagen skall anta ingår som ett viktigt led i det aktuella förnyelsearbetet.

Syftet med den nya lagen är att stärka rättssäkerheten genom att förbättra myndigheternas service till allmänheten. De för rättssäkerheten grundläggande kraven på opartiskhet, omsorgsfull handläggning och enhetlig bedömning befästs och utvecklas i lagen. Därutöver läggs fast kravet att myndigheterna lämnar snabba, enkla och entydiga besked och att de räcker den enskilde en hjälpsam hand så att han kan ta till vara sin rätt. Nya regler om snabb och enkel handläggning, om myndigheternas serviceskyldighet och om samverkan mellan myndigheter är därför viktiga inslag i lagen.

Serviceskyldigheten skall myndigheterna fullgöra genom upplysningar, vägledning, råd och annan hjälp. De skall t. ex. hjälpa allmänheten med att fylla i ansökningar och blanketter. De skall också bistå enskilda parter genom att vid behov ta initiativ till ytterligare utredning och fästa den enskildes uppmärksamhet på att det finns ett annat och kanske bättre sätt att nå det han eftersträvar.

Samtidigt skall myndigheterna samverka sinsemellan, så att det blir så enkelt som möjligt för allmänheten att ha med dem att göra. Förvaltningsförfarandet blir nämligen lätt krångligt och drar ut på tiden om den enskilde måste vända sig till flera olika myndigheter t. ex. för att få de intyg, yttranden och registerutdrag som skall bifogas en ansökan. Lagförslaget innebär att myndigheterna i all lämplig utsträckning själva skall ta den kontakt med andra myndigheter som behövs.

Förslaget innehåller också en regel om lättbegripligt myndighetsspråk. Det är ett självklart krav, som tyvärr är svårt att tillgodose, men nu ställs ändå kravet uttryckligt i lagtexten.

Det är ibland svårt och tidsödande för allmänheten att uttrycka sig skriftligt och därför ofta lämpligt med muntliga inslag i förvaltningsförfarandet. Jag tänker då inte bara på muntliga förhandlingar utan främst på mera informella telefonkontakter och sammanträffanden mellan t. ex. föredraganden och den enskilde.

Regeln om att den som vill lämna uppgifter muntligt i ett ärende skall få tillfälle till det byggs nu ut. Enligt den nya lagen skall myndigheten se till att handläggningen vid behov blir muntlig även om den enskilde inte har begärt det, men om det behövs med hänsyn till intresset av enkelhet i umgänget med myndigheten.

Enligt den nya lagen skall myndigheterna i ökad utsträckning själva ompröva sina beslut. Här räknar jag med att man kan göra avsevärda vinster. Väntetiden kan förkortas, och förfarandet förenklas. Jag är övertygad om att detta också skall stärka medborgarnas förtroende för myndigheterna.

Med detta har jag, herr talman, pekat på några av de viktigaste nyheterna i lagförslaget.

Regeringen har fäst särskild vikt vid att lagen blir enkel, klar och kortfattad. Detta är viktigt, inte minst med tanke på att den skall tillämpas av många tjänstemän och förtroendemän med skiftande utbildning och erfarenhet.

En ny myndighetskultur skapas naturligtvis inte enbart genom lagstiftning, men jag menar att den nya förvaltningslagen blir ett viktigt hjälpmedel. Den bör användas som en utgångspunkt för utbildning och annan attitydpåverkan.

Regeringens arbete med att förnya den offentliga sektorn har tagits emot positivt i breda kretsar. Det förslag som riksdagen nu skall ta ställning till är ett av de många initiativ som regeringen har tagit för att anpassa myndigheterna till dagens krav och människornas önskemål. På den vägen vill regeringen gå vidare.

Anf. 95 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! I proposition 1985/86:80 om ny förvaltningslag anger regeringen att den nya lagen, som skall ersätta 1971 års motsvarande lag, är ett led i strävandena att fördjupa och förstärka rättssäkerheten samt förbättra servicen i förvaltningen. Justitieministern har nyss i sitt inlägg understrukit detta. Det är naturligtvis av största angelägenhetsgrad att åtgärder med den inriktningen kan vidtas.

Under de 15 år som förflutit sedan den nuvarande förvaltningslagen fastställdes har en kraftig regeltillväxt ägt rum i vårt samhälle. Närmast orimliga krav har ställts på medborgarna när det gäller att känna till befintliga bestämmelser, vilket också medfört ett ökat behov av service gentemot den enskilde från myndigheterna. Det allmänna har också alltmer ställt krav på medborgarna rörande uppgiftslämnande och myndighetskontakter. Denna utveckling har medfört minskad rättssäkerhet och försvagad integritet för den enskilde. Den nya förvaltningslagen är ett bevis härför. Om antalet regler var färre och om de var enklare utformade, skulle de förändringar som nu föreslås i förvaltningslagen vara obehövlige eller i varje fall av mindre omfattning.

Det råder inga delade meningar om att det krävs en offentlig sektor för att ett samhälle skall fungera. Däremot går åsikterna isär när det gäller omfattningen och utbyggnaden av denna sektor. Det är ju inte precis någon hemlighet att vi moderater hävdar att det finns starka skäl för att begränsa den offentliga sektorn och låta en rad arbetsuppgifter skötas i enskild regi. Härigenom skulle betydande fördelar och vinster kunna skapas vad gäller såväl effektivitet som ekonomi. Det är emellertid nödvändigt med en offentlig sektor där tjänstemän ges rätt att utöva vissa maktbefogenheter och fatta beslut som påverkar enskildas förhållanden. Högst angeläget är därvid att medborgarna bemöts på ett respektfullt och korrekt sätt. Myndigheterna har tillskapats i avsikt att samhället skall fungera så bra som möjligt för människorna. Det är således viktigt att understryka att myndigheterna är till för den enskilde och inte tvärtom.

Enligt vår mening är det viktigt att fastslå att den makt och de befogenheter

som en anställd i det allmännas tjänst kan erhålla också skall vara förenade med ett motsvarande ansvar. Det är naturligtvis nödvändigt med en förvaltningslag enligt vilken berörda myndigheter skall visa servicevilja, men det är inte tillräckligt. Det krävs därutöver en lagstiftning som straffbelägger rent felaktigt handlande och klandervärt beteende av offentliga funktionärer. Det måste således finnas regler som föreskriver att en viss standard skall upprätthållas vid myndighetsutövning. Innan ämbetsansvaret avskaffades 1975 fanns också en tillfredsställande lagstiftning gällande ansvar för fel i offentlig tjänsteutövning. Därtill hade JO-ämbetet goda möjligheter att ingripa mot felande tjänstemän. Detta är nu inte längre förhållandet.

Det finns emellertid också andra orsaker till att den enskilde kommit i kläm vid myndighetsutövandet. Ramlagar har kommit att tillämpas i allt större omfattning, och detta medför vidgade möjligheter för tjänstemän att vid sin myndighetsutövning tillämpa egna bedömningar. Ju mer allmänt utformade reglerna är, desto större blir svårigheterna att fastslå att ett lagstridigt beslut har fattats. Denna utveckling utgör ett allvarligt hot mot medborgarnas rättssäkerhet. Lagarna skall vara så utformade att möjligheterna för godtycke elimineras. Den enskilde skall själv i största möjliga utsträckning kunna förstå och förutse rättstillämpningen.

Det räcker dock inte med att lagarna är tydliga, att felaktig myndighetsutövning bestraffas och att kontrollmöjligheterna är effektiva. Trots dessa skyddsåtgärder kan en enskild bli felaktigt behandlad av en myndighet. Den förfördelade skall då givetvis ha möjligheter att erhålla skadestånd från det allmänna. Med nu gällande lagstiftning råder stora svårigheter att kunna få detta. Vi anser att ett sådant förhållande är oacceptabelt.

Av vad jag nu anfört framgår att det enbart med en förvaltningslag inte påtagligt går att stärka den enskildes ställning gentemot myndigheterna. Utöver en sådan lagstiftning krävs också andra åtgärder för att stärka den enskildes rättssäkerhet. Moderata samlingspartiet har under en följd av år lagt fram förslag i riksdagen med en sådan innebörd. Vi har således föreslagit att straffansvaret för tjänstefel skall återinföras, att JO-ämbetets ställning skall förstärkas samt att den enskildes integritet skall få ökat skydd. Dessa förslag har dock bemötts kallsinnigt av socialdemokraterna.

Herr talman! Det skall villigt erkännas att regeringens förslag till ny förvaltningslag i många delar har förtjänster. I andra delar åter anser vi att det alltfört finns brister. Vi har därför funnit det vara nödvändigt att – i de fall vi ej fått gehör för våra synpunkter vid utskottsbehandlingen – avge reservationer till utskottets betänkande.

Vi har därvid i betydande omfattning anslutit oss till förvaltningsrättsutredningens förslag, som vi på ifrågavarande områden anser vara klart bättre och tydligare än propositionens förslag. En lagstiftning måste vara präglad av tydlighet och pregnans. Allmänt beskrivande anvisningar kan inte godkännas som lagtext. Bestämmelserna måste ges ett konkret innehåll, varigenom lagen blir lättare att förstå för allmänheten och enklare att tillämpa för berörda tjänstemän – detta sistnämnda så mycket mer som tjänstemännen ofta nog saknar juridisk utbildning. Därest inte en skärpning av här angivet slag kommer till stånd, är riskerna uppenbara att möjligheterna för medborgarna att med stöd av lag och rätt kräva en viss prestation från

myndigheterna blir begränsade. Starka skäl talar således för att regeringsförslaget ändras, så att klara regler skapas rörande den enskildes rättigheter.

Herr talman! Med det anförda övergår jag nu till att något kommentera de reservationer som vi moderater har ställt oss bakom.

Reservation nr 1 gäller serviceplikten inom myndighets eget verksamhetsområde. Där anser vi att förvaltningsrättsutredningens förslag starkare och klarare än propositionen ger uttryck för principen att den enskilde inte får utsättas för rent skönsmissiga bedömningar. Myndigheterna skall alltså vara skyldiga att på begäran av den enskilde lämna upplysningar, ge vägledning och råd m. m. som rör deras verksamhetsområden. Denna skyldighet skall endast begränsas av sekretesskäl eller av andra sakliga skäl som skall kunna redovisas. Självfallet skall det också finnas gränser för hur långt myndigheternas bistånd till allmänheten skall kunna sträckas. Givetvis skall alltför långtgående krav kunna avvisas.

I reservation nr 2, som berör myndighets serviceplikt inom andra myndigheters verksamhetsområden, slår vi åter vakt om den enskildes rätt. Vi kräver – i motsats till propositionen och utskottsmajoriteten – att myndighet *skall* hjälpa den till rätta som vänder sig till fel myndighet. På motsvarande sätt hävdar vi att om en myndighet får en handling som uppenbarligen är avsedd för annan myndighet, skall handlingen översändas till den rätta myndigheten. Denna senare skyldighet finns över huvud taget ej angiven i regeringsförslaget.

I reservation nr 3 föreslår vi att myndigheter skall ha bestämda tider då man tar emot besök och telefonsamtal. Vi anser det vara en styrka för allmänheten att veta att på bestämda tider skall personal finnas på plats för kontakt. Givetvis lägger detta inte hinder i vägen för besök och förfrågningar också på andra tider.

Utskottsmajoriteten anser det vara till fyllest med en allmänt formulerad skyldighet för myndigheterna att ta emot besök och telefonsamtal från medborgarna. Enligt vår mening kan detta medföra tidspilan, osäkerhet och krångel för den enskilde.

Folkpartiet, centerpartiet och vi moderater säger i reservation nr 4 att vi anser att i förvaltningslagen skall inskrivas att när myndighet finner att behandling av ärende där enskild person är part kommer att kräva längre tidsutdräkt, skall den enskilde få meddelande om planerad handläggningstid samt om vem inom myndigheten som handlägger ärendet. Detta tillägg rörande tidsfrister i ärendehandläggningen, som vi menar är av stor betydelse för den enskilde, vill utskottsmajoriteten tyvärr inte ställa sig bakom.

Reservation nr 5 gäller tolkregeln, och där säger vi moderater att vi anser att denna skall få den utformning som förvaltningsrättsutredningen föreslagit. Regeringsförslaget är alltför vagt utformat och utlämnar den enskilde till vederbörande myndighets godtycke. Utredningens förslag är mycket klarare och tydligare utformat och det tillgodoser bättre angelägna rättssäkerhetskrav vid myndighetsutövning.

När det gäller parters rätt att få del av uppgifter hävdar vi i reservation nr 6 att förvaltningslagen skall ha en regel som klargör att enskild som begärt uppgifter i ärende som avser myndighetsutövning skall ha rätt att få ta del av dessa utan onödigt dröjsmål. För närvarande gäller att det ofta kan vara

förenat med besvär och att det kan ta lång tid att få ta del av vad som tillförts ett ärende.

Vidare anser vi att berörd part i princip skall underrättas om nya uppgifter i ett ärende, även om avgörandet inte går parten emot. Regeringsförslaget gör ett undantag i detta avseende, vilket vi anser vara olämpligt. Det kan ju finnas starka skäl för en motpart att bemöta uppgifter om honom, trots att myndigheten inte lägger dessa uppgifter till grund för beslutet.

I reservation nr 7 hävdar vi och folkpartiets ledamöter att ett beslut, i vilket myndigheten avgör ett ärende, också skall innehålla en hänvisning till den eller de författningsbestämmelser som ligger till grund för avgörandet. En sådan uppgift underlättar för den enskilde att avgöra om han kan låta sig nöja med utgången av ärendet. Inga delade meningar torde råda om det berättigade i att detta anges, varför utskottsmajoritetens nej till kravet är förvånande.

I reservation nr 8 anser vi moderater – i motsats till utskottets övriga ledamöter – att regeringen borde ha getts till känna vad utskottet enhälligt anser om en ökad användning av motiveringar i regeringsbesluten. I allmänhet ger inte regeringen någon motivering till sina beslut – detta också i de fall då dessa innebär en ändring av underlydande myndigheters ställningstagande. Detta är inte tillfredsställande, och för att få en ändring till stånd anser vi att en klar viljeyttring från riksdagen är nödvändig.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till samtliga de reservationer som bifogats föreliggande utskottsbetänkande.

Anf. 96 BIRGIT FRIGGEBÖ (fp):

Herr talman! I samtal med medborgare är det några kommentarer och frågor som återkommer gång på gång. En vanlig fråga är: Varför skall jag svara på myndigheternas brev inom två eller tre veckor, t. o. m. under semestertider, medan myndigheterna kan ta år på sig att svara eller fatta beslut?

En annan fråga är: Vad händer egentligen med mitt ärende? Har myndigheten inte fått min skrivelse, eftersom jag ingenting hör? Jag måste ringa och höra om mitt besvär eller min skrivelse har kommit fram.

Ytterligare en kommentar är: Jag kan inte gå här och vänta längre på besked. Jag blir alldeles låst i min verksamhet och vet varken ut eller in, eftersom jag inte får besked om det blir ett ja eller ett nej. Jag bryr mig inte om vilket besked det blir, bara jag får veta vad som skall gälla, så att jag kan gå vidare och planera efter de förutsättningar som ges.

Jag tror att vi alla har mötts av dessa kommentarer någon gång. Det är uppenbart att handläggningstider och bristande besked om hur lång tid ett ärende kommer att ta för behandling är en vanlig orsak till irritation mellan myndigheternas företrädare och medborgarna. Det är vår skyldighet att vidta alla åtgärder som undanröjer denna irritation. Det är bakgrunden till reservation nr 4 från folkpartiet, moderaterna och centerpartiet.

Reservationen handlar för det första om att förvaltningslagen skall kompletteras med en bestämmelse, som säger att när ett ärende kommer att dra ut på tiden skall den enskilde underrättas om när avgörandet kan komma och vem som handlägger frågan. För det andra skall regeringen omedelbart

gå i författning om att komplettera förordningar och verksinstruktioner med bestämda handläggningstider för vissa ärenden. För det tredje skall regeringen göra en bredare översyn rörande tidsfrister vad gäller myndigheternas handläggning.

Det är visserligen bra att utskottsmajoriteten ger regeringen till känna, att när regeringen drar erfarenheter av den nya förvaltningslagen skall den också titta på handläggningstiderna. Vi tycker dock inte att det räcker – regeringen bör gå i författning med detta omedelbart. Det finns mycket litet i den nya förvaltningslagen som styr handläggningstiderna.

Handläggningstidernas längd skapar i sig nya köer. Tjänstemännen får många telefonpåringningar, där medborgarna undrar var ärendena ligger. Det går därför åt mycket tid för att administrera köerna. Som jag tidigare sagt, skapar detta irritation och i vissa fall t. o. m. förakt för myndigheterna. Ofta får frågan om handläggningstiderna stå som symbol för den maktfullkomlighet och okänslighet som en del vill tillskriva våra myndigheter. Detta innebär att vi måste ta krafttag nu.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till reservation nr 4.

Jag yrkar också bifall till reservation nr 7, där vi kräver att lagen skall kompletteras med en bestämmelse om att myndigheterna skall hänvisa till den eller de författningsbestämmelser som beslutet vilar på. Egentligen är det så självklart att det inte skulle behöva sägas. Men eftersom det i verkligheten sker misstag är det nödvändigt att kräva en komplettering på den här punkten. Det kan inte vara svårt att göra en sådan eftersom det i lagen ändå finns en paragraf som föreskriver att skälen för beslutet skall redovisas.

Herr talman! Det är bra att vi nu får en uppfräschad förvaltningslag. Men samtidigt är det fullt klart att den inte är det enda och inte ens det viktigaste instrumentet för att förbättra kontakterna mellan allmänheten och myndigheterna. En aldrig så god vilja från tjänstemännen i en myndighet att handlägga ärendena snabbt och okomplicerat kan omöjliggöras av krångliga, omfattande och onödigt påträngande materiella regler. Samtidigt som arbetet med att introducera den nya förvaltningslagen inleds måste det tas rejäla tag i arbetet med att motverka krångel och byråkrati i de lagar vi har.

Men det handlar också om attityder. Myndighetens personal och även vi politiker måste känna oss som allmänhetens tjänare. Den makt som vi är satta att administrera har ytterst givits av medborgarna, dvs. av folkflertalet. Då är det viktigt att vi, bl. a. i denna kammare, föregår med gott exempel när det gäller lagstiftningens innehåll och utformning, så att vi kan nå upp till målet att vara allmänhetens tjänare.

Anf. 97 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag kommer i stort sett att spela på samma teman som de tidigare talarna i den här debatten.

Det är alldeles uppenbart att många enskilda människor upplever att de kommer i kläm när de har med myndigheter att göra. De tycker att de blir orättvist behandlade många gånger och ibland tycker de att de blir utsatta för ren oginhet. Att det förhåller sig på det sättet ser vi nästan dagligen, i varje fall varje vecka, rapporterat i tidningarna. Vi får som riksdagsledamöter

också många kontakter med missnöjda medborgare; kanske just med missnöjda medborgare.

Här finns uppenbarligen en lång rad med problem, stora och små, vid kontakter med myndigheterna. Det är således viktigt att på olika sätt försöka komma till rätta med dessa problem. Som jag tidigare berört är naturligtvis den grundläggande orsaken till det ökade antalet konfrontationer mellan myndigheter och enskilda den stora ansvällningen av den offentliga sektorn. Kontaktytorna är fler än i gamla dagar och den enskilde är på ett helt annat sätt än tidigare beroende av myndigheternas beslut i livets alla skeden. Missgrepp från myndigheternas sida kan få mycket allvarliga följder för den enskilde. Därmed har också myndigheterna ett mycket stort ansvar. Man kan nämna att myndigheternas ansvar har ökat på grund av beslutens ökade betydelse för de enskilda människorna.

Samtidigt har det blivit svårare att få rättelse, framför allt att få rättelse inom rimlig tid. Detta är naturligtvis bl. a. en följd av den stora ärendeanhopningen och av att en del myndigheter faktiskt, trots den stora ökningen av antalet förvaltningstjänstemän, är underbemannade i förhållande till sina arbetsuppgifter. Vi får inte, i debatten om förvaltningen och allmänheten, glömma bort att många tjänstemän sliter i sitt anletes svett. De gör ett mycket gott arbete och får otack på köpet. De är helt enkelt många gånger satta i en rätt hopplös situation.

Som Birgit Friggebo sade får denna kammare som beslutsfattande organ ta på sig en hel del av ansvaret för att det är som det är. Riksdagen har på många områden genom sina beslut ställt mycket stora krav på olika förvaltningar, och riksdagen har också på många områden skapat lagkomplex som är svåra att tolka. Detta ger upphov till tvister redan på det primära myndighetsplanet, och det ger upphov till överklaganden i mängd.

Krångliga lagkomplex har i hög grad kommit till genom att nya bestämmelser fogats till gamla, genom att ändringar och undantag tillförts på ett sådant sätt att det blivit nödvändigt för centrala verk att utfärda tillämpningsföreskrifter i mängd för att handläggare på lägre nivåer skall få någon ledning. För allmänheten har lagkomplexen många gånger blivit omöjliga att överblicka.

Jag har framhållit tidigare, och gör det nu igen, att när man gör betydande ändringar i gammal lag borde modellen vara att man ser över hela området som berörs och ser till att man får en ny och fräsch lag, lättbegriplig och möjlig att tillämpa utan ett tidsödande tolkningsförfarande. Vi får inte glömma bort att medborgarna enligt gammal rättstradition skall känna lagen. Det får inte vara helt omöjligt att utan experthjälp leva upp till detta.

Dess värre har jag flera gånger kunnat konstatera att det inte bara är ändrade gamla lagar som ger bekymmer genom att problemområden och frågeområden krånglas till. Under senare år finns det gott om exempel på lagstiftning även på nya områden där lagstiftningen enligt min mening inte fyller rimliga tydlighetskrav. Ibland kan man säga att det är ett slags extrem gardering som leder till att ett lagstiftningskomplex blir så komplicerat att det blir nästan omöjligt att tolka. En strävan efter millimeterrättvisa kan leda till rättvisans motsats.

Herr talman! Detta var en kortfattad bakgrundsteckning, men – som jag

tycker – en väsentlig sådan. Det är inte helt rent spel att bara skälla på förvaltningstjänstemän, när det går snett mellan myndigheter och allmänhet. I en del fall är det så att de fått en rätt omöjlig uppgift att förvalta, och då får denna kammare och dess ledamöter ta på sig en hel del av skulden för detta. Det är alltså viktigt att vi bättrar oss på detta område.

Vi behandlar nu ett förslag till ny förvaltningslag, dvs. de förfaranderegler som generellt skall gälla när offentliga tjänstemän fullgör sina uppgifter. Som flera av de tidigare talarna varit inne på och som väl också är ett tidens tecken kan man notera att det har blivit en viss tyngdpunktsförskjutning i jämförelse med tidigare lagstiftning på detta område. Myndighetsutövningen betonas inte på samma sätt. Det är i stället relationerna till allmänheten som lyfts fram på ett mer uttalat sätt, och det är naturligtvis bra. Myndigheterna skall ju inte bara tillvarata statsmakternas intressen utan de skall tillvara medborgarnas i lika hög grad. Serviceaspekten hålls fram. Myndigheterna skall hjälpa folk till rätta och se till att var och en får sin rätt. Man skall försöka ta fasta på detta i större utsträckning än att försöka lägga ut snaror åt dem som redan snubblar.

Det är mycket i förslaget till förvaltningslag som är bra, och enigheten i utskottet är också betydande. Som justitieministern var inne på i sitt inledningsanförande anser också jag att man bör kunna knyta särskilda förhoppningar till de ökade möjligheterna till självrättelse. Det innebär, som jag tolkar det, att man skall kunna rätta till inte bara misstag av rent formell art, utan man bör också kunna rätta till de absurditeter som ibland inträffar och som ju redovisas i massmedia. Detta skall kunna ske utan att man skall vara tvungen att tillgripa en omständlig och tidsödande besvärprocess eller, som det heter med den nu fastlagda terminologin, en överklagandeprocess.

När det gäller självrättelse vill jag också betona anknytningen till tidsaspekten vid ärendehantering över huvud taget. För många människor kan det vara helt förödande att inte få besked inom rimlig tid efter det att ett ärende anhängiggjorts. Det har vi sett många exempel på. Ibland kan det t. o. m. vara bättre att få ett negativt besked, bara man får ett besked. Då vet vederbörande åtminstone vad han eller hon har att rätta sig efter. En utdragen beslutsprocess kan således i sig leda till allvarliga rättsförluster.

Detta är en av de saker som vi har betonat starkt i en motion från centerpartiet. Härvidlag tycker vi inte att vi mött tillräcklig förståelse från utskottsmajoritetens sida. Myndigheterna föreskriver ofta mycket kort tid för den enskilde att komma in med sina erinringar. Själva kan myndigheterna ta mycket god tid på sig innan de kommer till skott. Det finns naturligtvis ärenden där man inte kan besluta hastigt och lustigt. En alltför enkel beredning skulle kunna leda till felaktiga beslut. I sådana fall anser vi att det är väldigt viktigt att berörda enskilda personer inte bara lämnas därhän. De bör få reda på att ett ärende tar tid, ungefär hur lång tid det kan komma att ta, och de bör också få reda på vem som handlägger ärendet, så att de kan ta kontakt med vederbörande och höra hur det går med ärendet.

Vi har i vår motion föreslagit att lagbestämmelser om detta skall tas in. Vi menar alltså att vi inte skall nöja oss med enbart med motivuttalanden. Den lagtext som vi föreslår är det substantiella innehållet i reservation 4, till vilken jag ber att få yrka bifall.

I övrigt har våra yrkanden i stort sett biträtts av utskottsmajoriteten, vilket jag konstaterar med tillfredsställelse. Det gör att jag, bortsett från reservation 4, kan yrka bifall till utskottets hemställan.

Till slut vill jag uttrycka den förhoppningen att den nya förvaltningslagen skall få effekt i den riktning som är avsedd, dvs. göra det lättare för allmänheten att umgås med myndigheter och lättare för den förfördelade att få rättelse.

Men det är säkert alltför optimistiskt att tro att problemen nu skulle vara över bara därför att vi fattar beslut om en ny förfarandelag. Som jag påpekade inledningsvis kommer det även i fortsättningen att krävas vaksamhet och åtgärder över ett vidare fält för att komma till rätta med det som brukar benämnas Krångelsverige i alla dess deprimerande yttringar.

Anf. 98 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Den gällande förvaltningslagen har nu femton år på nacken. Den har under dessa år fyllt en viktig funktion för att befrämja en korrekt ärendehantering. Lagen har styrt ärendehantering inom många olika myndigheters verksamhetsområden och har kunnat utgöra en mättstock även inom sådana grenar av förvaltningen där den inte har varit direkt tillämplig. Lagens principer om saklig, opartisk och omsorgsfull handläggning har utan tvivel haft en stor betydelse för den enskildes rättssäkerhet.

Samtidigt talas det allt oftare om de svårigheter som enskilda ställs inför i sina kontakter med myndigheterna. Samhällsutvecklingen har också lett till att enskilda allt oftare får med myndigheter att göra. Som förvaltningslagen nu är utformad tar den främst sikte på myndigheternas handlande när ett ärende väl har kommit fram till myndigheten, men för den enskilde börjar bekymren på ett tidigare stadium. Att skaffa sig kunskaper om vilka regler och vilken praxis som gäller och sedan sätta sig ned och korrekt fylla i en blankett, att skriva en ansökning eller ett överklagande är för det mesta krångligt och tar mycket tid. För många människor kan det faktiskt vara ett överstigligt hinder.

Något år efter det att den nu slutförda översynen av förvaltningslagen hade påbörjats publicerade SCB en rapport om låginkomstfamiljerna i Sverige. Det framgick av rapporten att nästan hälften av den vuxna befolkningen inte trodde sig om att på egen hand kunna upprätta en besvärsskrivelse. I en senare rapport om ojämlikheten i Sverige gick samma mönster igen. De här undersökningarna visar på oacceptabla förhållanden.

Myndigheterna själva besitter all den för så många människor så svåråtkomliga kunskapen om regler, praxis, hur blanketter skall fyllas i och hur ansökningar och överklaganden skall skrivas. Men det brister i den länk genom vilken myndigheternas kunskaper skall kunna förmedlas till de enskilda som har behov av kunskapen. Att råda bot på detta, att skapa denna viktiga länk mellan enskilda och myndigheter är kanske det viktigaste inslaget i den nya förvaltningslag som riksdagen nu skall fatta beslut om.

Myndigheterna skall förmås att ge ifrån sig av sin kunskap. De skall ge de enskilda den vägledning och den hjälp de behöver för att de skall kunna ta till vara sina rättigheter. Myndigheterna skall också på flera andra sätt underlätta för enskilda att ha med myndigheterna att göra. De skall se till att

ärendehanläggningen blir snabb och effektiv. De skall lära sig att skriva så att var och en kan förstå vad de skriver och inte använda sig av alderdomliga och svårbegripliga formuleringar. Myndigheterna skall utnyttja de möjligheter som finns att ta kontakt med andra myndigheter som kan behöva kopplas in i ett ärende för att den enskilde inte skall behöva ha kontakter med flera myndigheter i ett och samma ärende. Det skall vara lättare för enskilda att komma till tals via telefon eller vid ett personligt sammanträffande, om handläggningen därigenom blir enklare för den enskilde.

Ytterligare ett sätt att underlätta för enskilda är nya regler om att myndigheterna skall gå in och rätta till beslut när de upptäcker att besluten har blivit felaktiga. Det skall göras bara i de fall då en rättelse är till fördel för den enskilde. Jag är glad över att propositionen på denna punkt inte gick på förvaltningsrättsutredningens förslag, som innebar avsevärt vidgade befogenheter för myndigheterna att rätta beslut också till enskildas nackdel. En sådan uppmaning till myndigheterna att söka efter fel till den enskildes nackdel skulle kunna ha gjort det svårare för enskilda att ta kontakt med myndigheterna och därigenom verkat i en annan riktning än reformen i övrigt.

Över huvud taget tycker jag att det förslag som regeringen lagt fram är bra och väl genomtänkt. Vi har i utskottet haft en ingående och öppen diskussion om detaljerna i förslaget och om den bästa formuleringen av vissa paragrafer. Och visst är andra lösningar tänkbara på vissa punkter, men jag tycker samtidigt att det är påfallande hur väl förslaget har kunnat hävda sig gentemot motionsförslagen när vi i våra diskussioner har gått mer på djupet i problematiken. Mitt intryck av diskussionerna är också att vi över lag stått varandra sakligt sett mycket nära. Ibland har det bara varit en liten nyans i den språkliga utformningen som egentligen har skilt oss åt.

Jag skall strax gå in på reservationsförslagen, men först vill jag erinra om vad utskottet enhälligt framhållit när det gäller den betydelse som förvaltningslagen kan förväntas få.

Den nya lagen kan inte ensam åstadkomma en ny serviceinriktad anda inom myndigheterna. Den skulle som enda inslag i en reform lätt kunna bli en samling vackra fraser utan reell betydelse. Den måste alltså ses i ett större sammanhang.

Som vi blir påminda om då och då här i riksdagen genom propositioner och skrivelser från regeringen, pågår ett arbete på flera fronter i syfte att mana fram en ny anda, en förnyelse av verksamheten inom den offentliga sektorn. Myndigheterna måste bli mer serviceinriktade och effektivare. Vara ibland onödigt tillkrånglade regelsystem måste bli enklare att förstå sig på för enskilda och för myndigheterna. Den nya förvaltningslagen blir förvisso ett viktigt inslag i det arbetet, men den blir ändå bara en del av arbetet. Utskottet betonar enhälligt betydelsen av andra faktorer, bl. a. det angelägna i att förvaltningslagen följs upp med utbildning ute på myndigheterna, så att den nya serviceanda som lagen vill förmedla har en ordentlig chans att nå ut till myndigheterna.

De utbildningsinsatser som nu planeras i regeringskansliet går ut på att skapa engagemang för bättre service och skapa öppnare attityder inom myndigheterna. Det arbetet är av avgörande betydelse för att de personer

som skall tillämpa den nya lagen skall få ett riktigt perspektiv på det de sysslar med.

Jag kontaktas som riksdagsledamot ibland av människor som känner sig kränkta eller orättvist behandlade eller som bemötts med ovilja av myndighetspersoner. Bakom sådana här fall ligger nog många gånger en oförmåga från myndigheternas sida att sätta sig in i den enskildes situation – i stället ser de bara till det formella. Ett sådant inskränkt synsätt och tendenser till översitteri måste rensas ut, för det är inte värdigt ett samhälle av vår typ att acceptera en sådan maktfullkomlighet.

I ärendet finns åtta reservationer. En av reservationerna är gemensam för de borgerliga ledamöterna i utskottet. Ytterligare en motion står moderaterna och folkpartiet gemensamt för. Alla de andra reservationerna står moderaterna ensamma för.

Jag vill beklaga att en reform av det här slaget inte skall kunna genomföras i total enighet. Men det viktiga är ändå att utskottet är enigt om de grundläggande bitarna och att reservationerna gäller detaljer. Ett närmare skärskådande av reservationerna visar också att det är ganska små skillnader mellan de förslag som majoriteten ställt sig bakom och de förslag som reservanterna lägger fram.

När det gäller den reservation som alla de borgerliga ledamöterna i utskottet har gemensam, den om tidsgränser i ärendehandläggningen m. m., har jag förståelse för de motioner som ligger bakom reservationen. Långa handläggningstider är ett gissel för de enskilda, som under lång tid får gå omkring i ovisshet i en för dem mycket viktig fråga, och även för myndigheterna, som drar på sig allt större ärendebalanser. Jag vill inte gå så långt som reservanterna gör – att se det som en allvarlig brist att förvaltningsrättsutredningen eller regeringskansliet inte närmare tagit upp den gamla frågan om att enskilda skall få underrättelser i de fall handläggningen drar ut på tiden och att fixa tidsgränser för ärendebehandlingen skulle kunna övervägas i vissa fall. Men jag skulle gärna ha sett att man hade tagit upp en ordentlig diskussion kring problemen med långa handläggningstider. Som det nu är, så är det inte helt lätt att överblicka konsekvenserna av motionsförslagen. Det döljer sig här problem som det inte är möjligt att reda ut inom ramen för en normal utskottsbehandling. Jag är alltså av den meningen att man inte skall gå längre i nuläget. Utskottet har utförligt redovisat sin syn på saken och föreslår att riksdagen skall göra ett tillkännagivande till regeringen i frågan. Tyvärr blev vi alltså inte eniga på denna punkt trots att de uttalanden om tillämpningen av 7 § förvaltningslagen och det tillkännagivande som utskottet föreslår egentligen borde kunna tillgodose de motionskrav som väckts i frågan.

Reservat nr 7, som moderaterna och folkpartiet har avgivit gemensamt, går ut på att det skall tas in en särskild regel i förvaltningslagen om att myndigheterna i sina beslut skall skriva in vilka lagrum eller andra författningsbestämmelser som de grundar sina avgöranden på. Redan besvärssakkunniga sade på 1960-talet att sådana hänvisningar till författningsbestämmelser var ett elementärt krav som inte behöver komma till uttryck i lagtext. Utskottet erinrar om det här i ett uttalande i anslutning till 20 §. Som påpekas i det särskilda yttrande som centerns ledamöter i utskottet

lämnat blir utskottets uttalande ett motivuttalande som myndigheterna blir skyldiga att iaktta när de tillämpar förvaltningslagen. Det finns enligt min mening inte någon anledning att komplicera lagtexten med en regel som är helt självklar. Reservanterna har här enligt min mening helt enkelt skjutit över målet, eftersom deras begäran sakligt sett redan är tillgodosedd med utskottets uttalande.

De övriga reservationerna står som sagt moderaterna ensamma för. Det har blivit inte mindre än sex reservationer på deras konto. Tre av dem handlar om servicereglerna i 4 och 5 §§. I övrigt finns en reservation om tolkregeln i 8 § och en reservation om ett par små justeringar i bestämmelserna om parters rätt att få ta del av uppgifter. Slutligen har moderaterna en reservation med anledning av en centermotion om motivering av regeringsbeslut.

Det skulle föra för långt att här fördjupa sig i en detaljdiskussion om alla dessa reservationsvägen väckta förslag. I flera fall vill reservanterna ha en återgång till förslag som förvaltningsrättsutredningen lade fram. Som jag sade inledningsvis har vi i utskottet haft en hel del diskussioner om bl. a. de motionsförslag som reservanterna grundar sig på. Jag har inte blivit övertygad om att de förslag som nu går igen i reservationerna skulle kunna åstadkomma några förbättringar för enskilda; snarare kan det tvärtom bli så att servicen blir sämre. Jag har ett klart intryck av att i de hänseenden där propositionen frångår utredningsförslaget är propositionen mer genomtänkt än vad utredningsförslaget var. Det har nu i och för sig inte hindrat utskottet att göra vissa uttalanden i skärpande riktning, och med det borde sakligt sett reservanterna kunna vara nöjda.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter och avslag på reservationerna 1-8.

Anf. 99 HANS NYHAGE (m) replik:

Herr talman! Jag tyckte att det fanns ett mycket sympatiskt anslag i Kurt Ove Johanssons anförande: han redovisade att reservationerna i stort sett skulle gälla detaljer och att de skillnader som finns är små. Vi anser dock att de där små detaljerna och de där små skillnaderna är av mycket stor betydelse för den enskilde. Inte minst gäller detta för den av Kurt Ove Johansson åberopade reservationen nr 4.

Vad gäller reservationen 7 skulle det, säger Kurt Ove Johansson, vara självklart att en hänvisning till bakgrunden för besluten skulle finnas, men då tycker jag att det ändå hade varit rimligt att man också hade tillmötesgått motionärernas och våra önskemål om att föra in en sådan bestämmelse i förvaltningslagen.

Redan i mitt inledningsanförande påpekade jag att flertalet av våra reservationer stöder sig på förvaltningsrättsutredningens förslag. Inom utredningen ansåg man att vad man där föreslog skulle vara till gagn och nytta för den enskilde. Vi moderater delar den uppfattningen.

Anf. 100 BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik:

Herr talman! Jag vill gärna bekräfta att det rätt stor samstämmighet när utskottet behandlat den här frågan. Det är bra, eftersom det gäller de

grundläggande reglerna för hur våra tjänstemän skall arbeta.

Det är också viktigt att man kan föra diskussioner om lämpligheten av att den ena eller andra regeln förs in i lagens olika paragrafer. Vi för vår del har avstått från att yrka på alltför många kompletteringar, eftersom detta är en generell lagstiftning, som skall gälla alla.

Det är egentligen bara på två punkter som vi har sådana yrkanden.

Det ena är att det skall skrivas in i lagtexten att myndighet skall hänvisa till den paragraf man stöder ett beslut på. Nu säger Kurt Ove Johansson att det kravet sakligt sett redan är tillgodosett. Då förstår jag inte varför man inte också kan skriva in det i lagtexten, så att vi får så tydliga lagar som möjligt och så att tjänstemännen av lagtexten kan se vilka regler som gäller.

Den viktigaste frågan gäller emellertid handläggningstiderna. Kurt Ove Johansson beskrev mycket tydligt hur många människor känner vånda när de skall skriva sina besvärsskrivelser och hur krångligt de tycker att det är. Den rädslan och vandan står inte i rimlig proportion till hur de sedan bemöts av myndigheterna, oavsett vilken orsaken är till att det tar lång tid och att de inte kan få besked om när ärendet skall behandlas och vem som handlägger det. Jag förstår inte varför majoriteten inte försökt ta den saken på allvar.

Kurt Ove Johansson säger att utskottet inte har kunnat bedöma vilka problem som döljer sig bakom förslagen. Vi har icke krävt att man nu i lagstiftningen skall fastställa bestämda handläggningstider för olika ärenden. Det är inte lämpligt att göra det i förvaltningslagen, utan här måste man behandla varje ärendetyp för sig och göra en bedömning av hur långa handläggningstider man skall kunna acceptera.

Dessutom har vi begärt att regeringen *nu* gör en bredare översyn av frågan. Vi tror inte att tillämpningen av den nya förvaltningslagen kommer att ge någon erfarenhet till ledning för att fastställa bestämda handläggningstider för olika ärenden.

Anf. 101 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Det kanske är onödigt att förlänga debatten i en fråga där vi ändå i så hög grad är ense. Men jag vill på nytt erinra om vad jag tidigare anförde beträffande reservation 7, som moderaterna och folkpartiet står bakom, nämligen att besvärssakkunniga redan på 1960-talet sade att hänvisningar till författningsbestämmelser var ett helt elementärt krav, som inte behöver komma till uttryck i lagtext.

Jag vill alltså upprepa att det inte finns någon anledning att ytterligare komplicera lagtexten. Detta är en självklarhet, och det är därför vi i utskottsmajoriteten ansett oss kunna hävda att detta krav redan är tillgodosett.

När det gäller den gemensamma borgerliga reservationen vill jag säga, precis som jag gjorde tidigare, att vi i och för sig har stor förståelse för de synpunkter som reservanterna framför. Men jag sade också att det inom ramen för en normal utskottsbehandling inte varit möjligt att gå längre än vad utskottsmajoriteten gjort.

Samtidigt vill jag avslutningsvis säga att jag har svårt att förstå det *lilla* missnöje – så kan man väl karakterisera det – som Friggebo och Nyhage visar,

eftersom utskottet i sin majoritetsskrivning i så hög grad tillfredsställt både motionärerna och reservanterna.

Prot. 1985/86:131
29 april 1986

Ny förvaltningslag

Anf. 102 HANS NYHAGE (m) replik:

Herr talman! Om det vore så väl att ifrågasvarande hänvisningar alltid fanns fogade till besluten, då skulle jag kunna hålla med Kurt Ove Johansson. Nu är det inte på det sättet. Nu brister det i det avseendet. Just därför menar vi att en sådan bestämmelse skulle föras in i lagen.

Anf. 103 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Förslaget till förvaltningslag innehåller en paragraf, 3 §, som säger: "Om en annan lag eller en förordning innehåller någon bestämmelse som avviker från denna lag, gäller den bestämmelsen."

Jag har reagerat mot den föreskriften, som – ehuru den på sätt och vis redan finns i den nuvarande förvaltningslagen – såvitt jag förstår innebär en deklassering av förvaltningslagen i förhållande till andra lagar – ja, t. o. m. till förordningar – som jag tycker är ganska anmärkningsvärd. På så sätt kan ju förvaltningslagen sättas ur spel utan att riksdagen över huvud taget blir tillfrågad.

I ett vidare sammanhang har jag i motionen 1985/86:K301 uttalat mina bekymmer över att riksdagen endast behärskar första steget i den trestegsraket som generellt består av riksdagens beslut, regeringens förordning och myndigheternas verkställighetsföreskrifter. Jag har där uttalat mig för en återföring till riksdagen av information om det tredje och slutliga ledet i den raket: myndigheternas verkställighetsföreskrifter. Annars får vi ju alltför sent reda på de faktiska konsekvenserna för den enskilde av det vi tror oss ha beslutat. Detta problem borde kunna tacklas genom ett reellt utnyttjande av regeringsformen 8:11 och 12.

Den erfarenhet jag vunnit under tio riksdagsår är att gapet mellan riksdagens intentioner och domstolarnas lagtillämpning förefaller att vidgas. Allt fler tecken tyder på att lagarna gynnar och stärker myndigheternas makt på medborgarnas bekostnad. Kurt Ove Johansson har snuddat vid detta. Sveriges anseende som ett rättssamhälle sätts alltmera i fråga och föranleder ett ökat antal anmälningar till överstatliga domstolar. Sverige lär numera vara det land som flitigast anmäls till Europadomstolen. Man kan inte låta bli att fråga sig om denna utveckling har samband med att den lagstiftande församlingen här mer och mer består av företrädare för den offentliga makten och allt mindre av fria män och kvinnor. Den för sin bekväma hanterlighet populära "ramlagstiftningen" överlåter för mycket ospecificerad makt till instanser, som hittills inte kunnat ställas till ansvar för missbruk. Spektakulära utsagor av landets justitieminister om förhållandet mellan den enskildes rätt och samhället har förefallit illavarslande. Nyligen försökte några andra juridiska höjdare exempelvis komma till rätta med ett för dem besvärande konstitutionellt problem genom att konstruera en juridisk skvader, som var avgift i den ena ändan och skatt i den andra.

Det är mot en sådan bakgrund jag har velat begagna tillfället att redan i samband med behandlingen av förslaget till ny förvaltningslag föreslå inkorporering – i direkt anslutning just till 3 § – av vissa av de "domarregler"

som tillskrivits Olavus Petri och som av hävd återgivits i Sveriges rikets lag. Främst borde dessa kanske ses som en "generalklausul" för brottsbalken och rättegångsbalken, men de borde enligt min mening även ha en plats i förvaltningslagen.

I min motion 1985/86:291 har jag på nutida svenska återgivit några av dessa regler, däribland följande:

Lagen är inte tillkommen för att utkräva stora böter, utan för rättvisans skull, medborgarna till nytta och gagn men inte för olaglig beskattning, skada och fördärv.

All lag bör tillämpas med beskedlighet, och eftersom formell rätt kan bli till största orätt måste nåd gå före rätt.

Medborgarnas bästa är den yppersta lagen, och därför bör det som är nyttigt för medborgarna hållas för lag, även om lagens bokstav förefaller att lyda på annat sätt.

Herr talman! Jag är självfallet medveten om att riksdagen inte kan förväntas vara beredd att acceptera ett så okonventionellt försök att återföra lagstiftningen och rättskipningen till en gången tids föreställningsvärld – och jag har därvid inget yrkande – men efter att under alltför många år på grund av okunnighet om den svenska juridiska verkligheten ha medverkat i ett till sina slutliga konsekvenser okontrollerat lagstiftningsarbete har jag känt ett behov av att åtminstone påminna om några av de grundsatser på vilka svensk lag och rätt fordom byggde. Jag är också medveten om att vad jag här sagt faller utom ramen för en vanlig debatt om ett utskottsbetänkande, även om det hänvisar till ett särskilt yttrande. Å andra sidan har en lång verksamhet i forskningens tjänst lärt mig att iakttagelser, som man gjort och redovisat, sällan observeras omedelbart men väl – kanske när de redan täckts av glömskans damm – kan visa sig ha varit riktiga och välmotiverade något tiotal år senare, när verkligheten och opinionen hunnit i kapp dem. Det är likväl min innerliga förhoppning att vår Olavus Svenoni (även kallad Olle Svensson) i sinom tid skall kunna framstå för våra sentida efterföljare som den som förde arvet efter Olle Pettersson (kallad Olavus Petri) vidare.

Anf. 104 LENA ÖHRSVIK (s):

Herr talman! Jag vill bara säga några ord om en motion som jag hade tänkt väcka med anledning av denna proposition men som genom vissa brister i postens service kom fram för sent.

Motionen skulle ha handlat om 17 §, som tar upp parts rätt att få del av uppgifter i ett ärende. De nu föreslagna reglerna är i stort sett oförändrade jämfört med nu gällande lag, men i överensstämmelse med lagförslagets allmänna syfte att stärka den enskildes rätt borde också den här regeln ha bytts ut i stället för att man, som nu faktiskt sker, medger en mindre uppluckring av myndigheternas skyldigheter.

Myndigheterna får nämligen också i fortsättningen avgöra hur själva underrättelsen skall gå till. Det finns inga tvingande bestämmelser om skyldighet att översända eller överlämna handlingar. Det kan i många fall ha stor betydelse för den enskilde att i lugn och ro få ta del av materialet och dessutom kanske rådgöra med andra.

Som exempel där detta är särskilt angeläget kan nämnas olika ärendetyper

hos allmän försäkringskassa och socialnämnd. Försäkringskassa skulle alltså kunna bara visa upp läkarintyget i ett pensionsärende vid ett besök. Likaså kan socialnämnd enbart visa en omfattande utredning i ärende enligt lagen om vård av unga – t. ex.

Bestämmelserna i 17 § borde ha omformulerats så, att myndigheterna inte på det här sättet skall kunna befria sig själva från skyldigheten att överlämna eller översända handlingar – åtminstone inte i ärenden av stor betydelse för den enskilde.

Jag förutsätter att myndigheterna följer lagens anda och inte missbrukar den här bestämmelsen och att regeringen vid minsta form av missbruk snarast återkommer i frågan. Jag lovar att själv hålla ett öga på utvecklingen och att återkomma i annat sammanhang.

Anf. 105 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag vill bara i all stillsamhet protestera mot att Gunnar Biörck i Värmdö i sitt anförande inrangerade sig själv och mig som statstjänstemän i de ofria människens skara.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (serviceplikten inom myndighets eget verksamhetsområde)

Utskottets hemställan bifölls med 251 röster mot 69 för reservation 1 av Anders Björck m. fl.

Mom. 2 (serviceplikten inom andra myndigheters verksamhetsområden, m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Anders Björck m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 3 a (myndighets skyldighet att ta emot besök och telefonsamtal)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 3 av Anders Björck m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 4 (tidsfrister i ärendehandläggningen, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 166 röster mot 154 för reservation 4 av Anders Björck m. fl.

Mom. 5 (tolkregeln)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Anders Björck m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 6 (parters rätt att få del av uppgifter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Hans Nyhage m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (hänvisning till tillämplig författningsbestämmelse i myndighetsbeslut)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Anders Björck m. fl. – bifölls med acklamation.

29 april 1986

*Kriminalisering vid
prostitution, m. m.*

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Anders Björck
m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

13 § Kriminalisering vid prostitution m. m.

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1985/86:20 om kriminalisering vid
prostitution m. m.

Anf. 106 GUNILLA ANDRÉ (c):

Herr talman! Tack vare ett omfattande utredningsarbete har vi en ganska
god bild av prostitutionens omfattning och utbredning, de inblandade
parterna och konsekvenserna för de prostituerade. Därigenom har många
gamla myter som omgett könshandeln kunnat vederläggas. Vi kan fatta
beslut som grundar sig på kunskap.

När det gäller prostitutionen tycker jag att det är riktigt att utgå ifrån de
prostituerades situation. Varje år finns det omkring 2 000 unga kvinnor i
könshandeln. De flesta av dessa flickor kommer från torftiga miljöer och har
personliga problem. När de väl är inne i hanteringen bryts de ned både socialt
och känslomässigt. Föraktade av omvärlden och av sig själva som de är,
ödeläggs deras liv. Prostitution leder till obotliga skador och till mänsklig
misär. Ständigt nya flickor dras in i handeln och offras för att sexuellt
tillfredsställa de ca 100 000 väletablerade män som håller kommersen i gång.

Denna hantering sker med samhällets godkännande. Det är fullt legalt att
köpa sexuella tjänster. Enligt skattelagstiftningen är de prostituerade att
betrakta som näringsidkare och skattskyldiga för inkomst av rörelse med
möjlighet till skönstaxering. Enligt gällande rätt är det således inte straffbart
att vare sig sälja eller köpa sexuella tjänster. Det finns dock ett undantag. I de
fall den prostituerade är under 18 år kan det bli aktuellt att betrakta en
prostitutionskontakt som straffbar för kunden.

Är det då ett hedervärt och bra arbete för en ung kvinna att bli
prostituerad? Jag tror att det flesta människor inte anser det. Men några
resonerar som så, att det är en fri affärsuppörelse som samhället inte skall
lägga sig i. Jag brukar då fråga om de skulle vilja att deras syster eller dotter
kom in i branschen. Vid nekande svar frågar jag vidare vems syster eller
dotter tycker du då att vi skall offra?

För prostitution krävs både att en kvinna säljer sexuella tjänster och att en
man är villig att betala för dessa. Om inte kunderna fanns, skulle det inte
heller finnas prostituerade.

Men alla stackars män som är handikappade, invänder någon – eller
åberopar argumentet att prostitution förhindrar många sexualbrott. Det är
myter och sagor. De undersökningar av kunderna – torskarna – som gjorts
visar att de är väletablerade, friska, medelålders män. De flesta har fast
sexuell partner. Det är dessa män med en förödande kvinnosyn, en

snedvriden sexualsyn, som nu också sprider aidssmittan.

Enligt min uppfattning fanns redan tidigare starka skäl för en kundkriminalisering. I och med den fruktade sjukdomen aids, som nu också sprids genom prostitution, borde alla inse nödvändigheten av att begränsa prostitutionen. Jag är övertygad om att prostitutionen med en kundkriminalisering kan minska avsevärt. Varje ung kvinna som vi kan rädda från prostitutions-träsket är ett bevis på att medmänsklighet och humanitet inte bara är tomma ord. Samtidigt är det en väg att begränsa aidssmittan.

Jag yrkar därmed bifall till reservation 1 i detta betänkande.

I reservation 2, som jag också yrkar bifall till, utvecklar Elving Andersson och jag vår syn på behovet av juridiskt biträde till personer som utsatts för sexuella övergrepp.

Ett juridiskt biträde som har erfarenhet av förundersökningar och av brottsförfarandet i övrigt bör utses. Någon avgift för biståndet bör inte tas ut av målsäganden. Vi anser att reformen är så angelägen att den inte får fördröjas ytterligare. Det bör ankomma på regeringen att utan dröjsmål utforma erforderliga författningsregler och snarast förelägga riksdagen förslag i ämnet. Frågan om rätten till juridiskt biträde bör utsträckas även till andra grupper av målsägande än sådana som utsatts för sexuellt våld m. m. bör närmare belysas av rättshjälpskommittén.

Med det anförda yrkar jag bifall till de båda reservationerna, som är fogade till justitieutskottets betänkande 1985/86:20.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

I anförandet instämde Kerstin Göthberg (c).

Anf. 107 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! "Jag var stark och full av tillförsikt, hade använt en massa år på att läsa alla böcker, lära mig judo, vara med i alla grupper. Plötsligt insåg jag att alltihop inte gjorde mina döttrar ett tum säkrare i världen, att våldet i världen inte handlade om mig, utan var en mycket större, global fråga."

En amerikansk kvinnlig sociolog gör som chef för ett våldtäktscentrum detta uttalande, när hon insett hur genomsyrat det amerikanska samhället blivit av sexuellt våld.

En man med liknande insikter om USA anser att våldet bygger på en och samma grundprincip. Det gäller nämligen att kliva på andra, att skaffa sig makt och status genom att ta från någon annan, att den som är stark utnyttjar den som är svag och att män äger och utnyttjar kvinnor och barn. Sverige undkommer inte den globala amerikaniseringen och glorifieringen när det gäller den makt som utövas med den rätt som tillkommer den starkaste – eller, för att använda Kerstin Stjärnes ord från en rapport om ett mansrevir: Halva mänskligheten bär på ett handikapp: att vara kvinna.

Våldet är däremot inte jämnt fördelat. Det är ett mansproblem. Jag vill tillägga att våldet självfallet också drabbar männen och utövas män emellan – brutaliseringen är ett hinder för allas vår frigörelse. Det handlar då också om våra söner.

I Piteå super sig en tonårstjej så full att hon nästan är medvetslös. Åtta grabbar våldtar henne och trasar sönder hennes underliv. I domstolen förklarar man att den unga kvinnan *inte* har blivit våldtagen. Hon är medvetslös när gärningen utförs och är därmed inte våldtagen!

I Malmö frikänns två män som åtalats för våldtäkt på en 16-årig flicka. Offret för våldtäkten hade varit ute alltför sent och varit alltför utmanande klädd för att hennes bön om "kvinnofrid" skulle kunna uppfattas som någonting annat än "klädsamt motstånd".

För några dagar sedan stod justitieministern i denna talarstol och avfärdade frikännandet i Malmö med att så att säga fyrkantigt hänvisa till att vi har självständiga domstolar i det här landet. Ett pliktskyldigt uttalande om att "sexuella övergrepp alltid väcker berättigad harm och avsky" snarare underströk ministrerns kallsinnighet när det gäller den djupa vrede som växer fram mot våldet och förnedringen. I bakgrunden till det alltmer förråande människoföraktet finns inte bara en mossig och patriarkalisk syn på oss kvinnor, utan där finns också uppfattningen att kvinnan är ett utbytbar föremål som står till mannens förfogande som vilken prygl som helst, vilken köps och säljs till den kapitalistiska kommersens fromma. Det är ingen tillfällighet att sex och våld har blivit en stapelvara i världens mest utvecklade kapitaliststat, USA.

Kulturindustrins enorma expansion med tendenser till stordrift och en allt hårdare konkurrens och marknadsföring har lett till häftiga grepp, med tonvikt på det vulgära och med fascistiska inslag. De i Sverige som i dag bor i områden med inbyggd mottagning för kabel-TV via Sky Channel och liknande avtrubbningscentraler är passivt inblandade i kulturens multimiljardindustri. Där finns inte plats för någonting annat än enkla schabloner av kvinnor och män, och där finns inte heller någonting som svarar mot människors behov av sinnlighet och varm sexualitet.

Budskapet att bästa sättet att överleva är att förbruka andra leder till en i grunden pornografisk inställning till andra människor. Sexualiteten fräntas mänsklighet och känslor och gör partnern till ett objekt som kan behandlas med förakt och våld. I vpk:s motion beskriver vi prostitutionen som en av de grövsta formerna av kvinnoförtryck och förnedring. Men utan tvivel utgör också pornografin en grogrund för attityder som ligger bakom såväl prostitution som våldtäkt och kvinnomisshandel.

Vi i vpk anser att samhället måste satsa mer på den socialt viktiga jourverksamheten och på andra sociala åtgärder för att förhindra att fler kvinnor prostituerar sig. Det gäller att också stödja dem som redan är prostituerade och att få dem att bryta ett levnadsmönster som är till skada. Vidare gäller det att ge dem ett mer människovärdigt liv. Men detta tycks inte vara tillräckligt för att samhället med kraft skall kunna bekämpa prostitutionen och de sociala värderingar som denna speglar. Vi anser alltså att en lagstiftning som syftar till åtgärder mot de prostituerades kunder måste övervägas – vi är dock medvetna om att det är en komplicerad uppgift att utarbeta ett lagförslag.

I år har centermotionen om åtgärder mot prostitutionen ett yrkande som enligt vår åsikt är mer realistiskt och som bättre överensstämmer med vpk:s ståndpunkt, vilken vi upprepat i en motion i år, nämligen motion 621.

Det handlar om en hemställan hos regeringen om att ta fram ett lagförslag som kriminaliserar kunden/"torskens" i en prostitutionskontakt. Såväl centrens som vpk:s motion talar också för behovet av sociala insatser. I vår motion pekar vi på de rättsliga problem som aktualiseras genom en kriminalisering och förutsätter att regeringen, om motionen bifalls, beaktar detta. Vi tror på denna väg som en kraftfull markering av att samhället genom en kriminalisering kan påverka människors attityder i rätt riktning och att prostitutionen kan stoppas om efterfrågan stoppas.

Jag vill härmed yrka bifall till reservation nr 1 av Gunilla André.

De destruktiva krafterna på den här planeten har aldrig varit så starka som nu. Hos barn, ungdomar och vuxna finns en ångest inför framtiden som utnyttjas av kommersiella krafter. Människornas längtan efter en bättre värld, efter ömhet och trygghet exploateras på det mest cyniska sätt. Kulturindustrins vinstrika övertag i kombination med de många osäkras maktlöshet deformerar och avtrubbar unikt mänskliga drifter och behov. Känslor av solidaritet med de svagare tenderar att upplösas. Erotiken görs till en handelsvara. Själen trasas sönder, och våra kroppar delas upp som vore vi mekaniska dockor.

Men mot ångesten står också kampglada krafter, som inte låter det stanna vid rädsla inför en skrämmande framtid. Framför allt är det kvinnorna som stått för motståndet, dels genom att attackera pornografin och våldstendenserna, dels genom positiva motbilder. Runt om i landet har en kvinnosolidaritet spirat som också innefattat männen. Fram för alla kvinnors och mäns rätt till en sexualitet utan förnedring – bort med porren, har varit temat. Inom vpk har kvinnopatruller på torg och i möteslokaler visat utställningar om och med erotisk litteratur och bilder, som finns till för att utveckla och berika det sexuella samlivet mellan män och kvinnor. Detta är alltså motsatsen till det hyckleri som finns i samhället.

Allt fler kräver också att lagen om förbud mot diskriminering av folkgrupp måste utökas så att kränkandet av kön omfattas. Kraven finns bl. a. i anslutning till alla de undertecknade protestlistor, som jag tror har skickats inte bara till vpk:s ledamöter utan till alla ledamöter i riksdagen, där parollen är Ja till kärleken – Nej till porren. Vpk har följt upp dessa krav i vår motion mot porr och prostitution.

Eftersom vpk inte finns representerat i justitieutskottet och alltså inte har kunnat föra fram våra yrkanden eller skriva reservation, tar vi upp vårt krav om lagförslag mot "missaktning av kön" med följande motivering:

Både prostitution och pornografi handlar om attityder. Det gäller att hitta rätt sätt att påverka dessa. Ett sätt när det gäller pornografi är att samhället klarare tar ställning genom t. ex. ett tillägg i 16 kap. 8 § i brottsbalken. Där stadgas straff för den som offentligen "uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse". Om paragrafen utökas med "kön" skulle de som bekämpar kvinnoföraktet i olika sexkapitalisters alster ha lagstiftningen i ryggen vid olika kampanjer och aktioner. Många organisationer ute i samhället stöder detta krav.

Med detta vill jag yrka bifall till vpk:s motion Ju621 yrkande 3.

Herr talman! Det är ett orimligt förhållande och ett sjukdomstecken när

samhället legaliserar könshandeln genom krav på de mest utnyttjade som "näringsidkare". Gunilla André var också inne på detta. Den byråkratiska fyrkantighet och kyla som detta speglar är samtidigt mycket avslöjande. Försvarens av detta system blir plötsligt mjuka i sinnet när det gäller att peka på eventuella risker för "torskarna" – de som indirekt betalar till statskassan genom "näringsidkarna"/de prostituerade. Då pekar man på risken för utpressning som en allvarlig sak. Ja, risken kan inte förnekas, men det måste också finnas proportioner i synen på vad kvinnorna, de prostituerade, i dag lever med för risker. Det är knappast någon hemlighet för justitieutskottets ledamöter att det är just dessa kvinnor som utsätts för mest våld och sexuella övergrepp i samhället i dag.

Anf. 108 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! I det betänkande som kammaren nu har att behandla upptas ett antal motioner som rör frågor med anknytning till sexualbrottslagstiftningen. De frågorna har diskuterats i kammaren vid ett flertal tillfällen under de senare åren, bl. a. i anslutning till att sexualbrottslagstiftningen var föremål för en genomgripande förändring 1984. Då antog riksdagen en proposition i frågan, grundad bl. a. på sexualbrottskommitténs betänkande. Vi diskuterade också de här frågorna så sent som i slutet av november. Då hade riksdagen att behandla yrkanden som är snarlika dem som nu läggs fram som reservationer till justitieutskottets betänkande. Jag skall i dag främst uppehålla mig vid de motionerna och vid en del av det som har sagts i de anföranden som hittills har hållits.

I reservation 1 av Gunilla André och Elving Andersson krävs att riksdagen hos regeringen skall begära förslag om författningsregler som medger rätt till juridiskt biträde åt personer som utsätts för sexuella övergrepp. Den frågan var aktuell redan när riksdagen behandlade regeringens proposition om sexualbrottslagstiftningen, 1984. Riksdagen godkände den i propositionen föreslagna ordningen, en ordning som innebar att målsägande som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången får åtföljas av en lämplig person som sådant stöd. I det utskottsbetänkande som låg till grund för riksdagens ställningstagande uttalades samtidigt att så snart det över huvud taget fanns tillräckligt underlag borde en utvärdering ske av de nya reglerna för att se hur de fungerat i praktiken. Utskottet sade att om det visar sig att det finns ett uttalat behov av juridiskt biträde som stöder målsäganden under förundersökningen och rättegången bör man överväga saken på nytt. Detta gav riksdagen regeringen till känna.

Regeringen beslutade i höstas att ge tilläggsdirektiv till rättshjälpskommittén i enlighet med riksdagens beslut. Rättshjälpskommittén har för närvarande som sin enda uppgift att överväga just denna fråga. Enligt sina direktiv skall kommittén undersöka hur det rättsliga förfarandet i mål om ansvar för sexualbrott har fungerat i praktiken från målsägandens synpunkt sedan de nya reglerna infördes 1984. På grundval av denna undersökning skall kommittén ta upp frågan om formerna för utvidgad rättshjälp åt i första hand kvinnor som har utsatts för sexualbrott eller vissa andra våldsbrott. Kommittén skall undersöka om en sådan ordning som den som finns i våra

grannländer bör bilda modell för ett nytt system för svensk del eller om systemet här bör ges en annorlunda utformning.

Ett betänkande från rättshjälpskommittén i den här frågan är enligt vad jag har erfarit att vänta under innevarande sommar. Jag tycker att det mot den bakgrunden är något av ett slag i luften att foga en reservation som denna till justitieutskottets betänkande.

Med hänsyn till att överväganden pågår i den riktning som motionären önskar och helt i linje med vad utskottet tidigare uttalat, menar utskottet att det inte finns någon anledning för riksdagen att nu ta några ytterligare initiativ i frågan. Vi har inom kort att vänta oss ett förslag från rättshjälpskommittén, som sedan får remissbehandlas i vanlig ordning och så småningom bli förmål för ett riksdagens ställningstagande. Frågan skulle inte föras framåt om reservationen från Gunilla André och Elving Andersson bifölls i dag.

I reservation 2 av Gunilla André krävs en kriminalisering av prostitutionen eller rättare sagt en kriminalisering som riktar sig mot kunderna. Låt mig först slå fast – och då mot bakgrund av Viola Claessons anförande, som jag tolkade som något av en oförskämdhet gentemot utskottsmajoritetens ståndpunkt – att det är ett ytterst angeläget samhällsintresse att bekämpa prostitutionen. Det är det utifrån olika utgångspunkter. Prostitutionen är som samhällelig företeelse oacceptabel. Den förstärker en kommersiell syn på andra människor, och den motverkar strävandena mot ökad jämställdhet mellan könen. Prostitutionen är ett allvarligt socialt problem, och dess omfattning är ett uttryck för en pågående social utslagningsprocess i samhället. I prostitutionens spår följer social misär och djupa mänskliga tragedier. Det har vi upplevt, som ute i de sociala distriktsnämnderna och socialnämnderna har haft att diskutera denna problematik och också ta ställning till åtgärder för att bekämpa problemen från social utgångspunkt.

Prostitutionen har också andra helt oacceptabla följdverkningar. Prostitutionen har ett nära samband med narkotikahandling och annan organiserad brottslighet, och det är också en utmaning mot samhället. Många av prostitutionens exploatörer lever ett liv i lyx bakom välputsade företags- och restaurangfasader, murade av pengar från prostitutionsverksamhet och annan brottslighet.

Detta sammantaget – de sociala problem som prostitutionen för med sig och den hantering som förekommer i prostitutionens spår – är en utmaning mot samhället och kräver att samhället med kraft vidtar åtgärder för att bekämpa prostitutionen. Därmed inte sagt att det alltid är så kraftfullt att vidta straffrättsliga åtgärder för att bekämpa ett socialt fenomen.

Mycket talar för – och det understryker utskottet – att ett allmänt straffsanktionerat förbud mot prostitutionen vore felaktigt. Intresset av effektiva socialvårdande insatser skulle motverkas av en kriminalisering. Vidare skulle en kriminalisering som riktar sig mot de prostituerade kvinnorna te sig ytterligt inhuman och kunna uppfattas som en form av klasslagstiftning. Inte heller en kriminalisering som riktar sig enbart mot dem som utnyttjar de prostituerades tjänster, kunderna, skulle undvika sådana oönskade effekter som är förenade med ett allmänt förbud mot prostitution. Exempelvis skulle en sådan lagstiftning framkalla ett behov av särskilda

mellanhänder för de prostituerade, och även om kriminaliseringen gjordes med begränsning till kunderna skulle det sannolikt bidra till att göra prostitutionen svåråtkomlig och motverka myndigheternas försök att med sociala åtgärder ingripa mot prostitutionen.

Det finns också en rad andra kriminalpolitiska invändningar mot en sådan kriminalisering, exempelvis riskerna för utpressning som kan följa, och de svårigheter som finns med att upprätthålla en kontroll av efterlevnaden.

Mot denna bakgrund och då utskottet inte ser anledning att nu ändra på de bedömningar man gjort tidigare i fråga om kriminalisering vid prostitution, menar utskottet att motionerna med sådana yrkanden skall avslås.

Men utskottet understryker ett par viktiga saker i sitt betänkande, som jag vill återropa även i kammardebatten. Man anknyter till sina tidigare uttalanden om vikten av kraftfulla åtgärder mot det allvarliga samhällsproblem som prostitutionen utgör. Enligt utskottets mening är de sociala insatserna av största betydelse. Utan sådana åtgärder finns det sannolikt inga utsikter att nå varaktiga resultat. Det är enligt utskottets uppfattning ett mycket viktigt arbete som bedrivs av bl. a. de särskilda prostitutionsgrupperna och även i övrigt inom socialförvaltningarna och av frivilliga organisationer. En förutsättning för ett framgångsrikt arbete är emellertid att verksamheten bedrivs med kontinuitet och med tillräckliga resurser. Det bör konstateras att den verksamhet som har bedrivits och i viss mån bedrivs inte har varit så kontinuerlig och inte har haft så stora resurser som hade behövts för att effektivt bekämpa prostitutionen. Jag tycker inte att man skall ta det förhållandet att kommunerna skurit ned på sina sociala insatser för att bekämpa prostitutionen som intäkt för krav på kriminalisering av exempelvis kundkontaktarna. Då går man en galen väg. När kommunerna sparar på ekonomiska resurser för att bekämpa prostitutionen konstaterar man att vi måste tillgripa straffrättsliga metoder eftersom det brister i sociala åtgärder. Det är en ideologi som i vart fall inte jag ställer upp för.

Med dessa motiveringar avvisar utskottsmajoriteten kraven på en kriminalisering av prostitutionen. Jag yrkar avslag på reservation 2 och, som jag inledningsvis nämnde, på reservation 1.

Ett par saker har sagts i debatten som kanske förtjänar några kommentarer.

Först till Gunilla André. Jag tycker att vi kanske inte skall använda aidsproblematiken som ett slagträ i den här debatten. Jag tror inte ett ögonblick att vi motverkar spridningen av aids eller HTLV-III-smitta genom en kriminalisering av prostitutionen eller av kundkontaktarna. Det är andra resurser som skall till. Sådana resurser som bl. a. anges i det åtgärdsprogram som regeringen har lagt fram, där det avsätts särskilda medel för bekämpning av aids. Det är åtgärder i form av information om riskerna för HTLV-III-smitta. Det är aktiva fältinsatser från socialtjänsten. Det är fortsatta aktiva insatser från polisens sida riktade mot koppleri, narkotikabrott och liknande. Det är, som det sägs i åtgärdsprogrammet, "genom samordnade och offensiva insatser från polisens och socialtjänstens sida" i den riktning som de olika prostitutionsprojekten har arbetat tidigare. Dessa projekt har visat sig ge väldigt goda resultat då de arbetat med stora resurser och intensiva insatser under en lång tid.

Det sägs också i åtgärdsprogrammet: "Det uppsökande arbetet bland prostituerade missbrukare i främst storstäderna måste förstärkas kraftigt. Detta kan ske genom förstärkning av socialtjänstens resurser men också genom att medel ställs till förfogande för olika organisationer – såsom klient- och kvinnoorganisationer – för att nå dessa grupper."

Det blir då aidsdelegationens uppgift att ta tag i dessa frågor. Jag tror att det är den vägen som man skall möta aidsproblematiken, och inte genom en kriminalisering.

Sedan några ord till Viola Claesson. Först hade Viola Claesson synpunkter på justitieministerns uttalande i den frågedebatt som ägde rum i förra veckan. Hon menade att justitieministern hade bagatelliserat de domstolsavgöranden som har uppmärksamats under den senaste tiden. Viola Claesson sade att justitieministern fyrkantigt hänvisade till att vi har självständiga domstolar.

Vi har ju självständiga domstolar i det här landet. Enligt grundlagen skall varken justitieministern, regeringen eller riksdagen bestämma hur en domstol skall döma i ett enskilt fall eller uttala sig om domen. Det står ganska klart enligt den lagstiftning som gäller.

Däremot sade justitieministern något annat. Han åberopade nämligen det nya synsätt som ligger bakom sexualbrottslagstiftningen och som det kanske finns skäl att upprepa flera gånger för kammaren.

Ett syfte med de ändringar som genomfördes för snart två år sedan var att komma bort från den förlegade kvinnosyn som avspeglade sig i de tidigare bestämmelserna om sexualbrotten och att anpassa lagstiftningen till moderna värderingar. I lagstiftningsärendet uttalades klart hur lagstiftaren såg på olika frågor. Bl. a. sades att kvinnans nej till sexuellt umgänge i varje situation ovillkorligen skulle respekteras. Ett nej är alltid ett nej. Det var ett understrykande som justitieministern gjorde i den debatt som ägde rum i förra veckan. Det finns skäl att återupprepa det i dag för att ytterligare understryka den nya sexualbrottslagstiftningens syn på dessa frågor.

Sedan till Viola Claessons yrkande om bifall till vpk-motionen om förbud mot diskriminering. Den frågan är föremål för övervägande i regeringskansliet. Den har också varit föremål för en särskild interpellationsdebatt i kammaren, där justitieministern sade att det skulle vara tänkbart att ändra bestämmelserna så att de kommer att omfatta även sådana handlingar som kvinnor i allmänhet, och i så fall kanske även män, upplever som uttryck för missaktning av kvinnornas kön.

Dessa frågor är alltså föremål för överväganden inom regeringskansliet, bl. a. i anslutning till den fortsatta beredningen med anledning av yttrandefrihetsutredningens betänkande. Mot denna bakgrund finns det inte någon anledning att bifalla Viola Claessons yrkanden. Därmed yrkar jag avslag på den motionen.

Jag yrkar avslag på reservation 1 och 2 i anslutning till utskottsbetänkandet och avslag på motionen av vpk.

Anf. 109 GUNILLA ANDRÉ (c) replik:

Herr talman! Jag anser att man från samhällets sida med en kundkriminalisering skall markera att vi inte tolererar prostitution, att vi inte tycker att det

är riktigt att männen med denna förödande kvinnosyn och snedvridna sexualsyn köper sig sexuella tjänster av flickor.

Lars-Erik Lövdén hänvisade till de sociala insatserna. Vi är helt överens om att vi måste sätta in alla insatser vi kan för att på olika sätt hjälpa de kvinnor som är prostituerade. När det gäller dem som ännu inte har kommit in i prostitutionen behöver vi något verksamt medel. Därvidlag anser t. ex. prostitutionsgrupperna att det, för att de skall kunna utföra ett bra arbete, behövs en lagstiftning på området. Vi tycker att det är viktigt att ge dem möjligheter att arbeta på ett bättre sätt.

Argumentet att detta skulle leda till utpressning anser jag vara litet cyniskt. Man är då tydligen beredd att offra dessa flickor inför risken att kunderna skulle bli utpressade. Jag kan inte riktigt förstå denna tankegång.

Anf. 110 VIOLA CLAESSION (vpk) replik:

Herr talman! Jag ställer mig uppriktigt sagt litet undrande till vad det skulle vara som kan förtjänas att kallas för en oförskämdhet i mitt anförande för en stund sedan. När man diskuterar dessa frågor menar jag att det är mycket viktigt att ta upp de argument som beskriver bakgrunden till att en sådan här bedrövlig situation kan råda.

Jag har aldrig någonsin försökt anklaga justitieutskottets ledamöter därför att de vill satsa på socialpolitiska åtgärder och mer och bättre resurser då det gäller att bekämpa prostitutionen. Tvärtom har detta verkligen varit vpk:s linje. Men när man talar om att den viktigaste insatsen skall ske på den socialpolitiska sidan och när det gäller att ge dessa resurser, då gäller det också att ställa upp här i kammaren när vi diskuterar ekonomisk-politiska frågor. Vem ställer inför ett beslut i de frågorna upp på vpk:s förslag om att kommunerna inte skall brandskattas som nu sker och råka så illa ut att det får allvarliga konsekvenser? Vi menar att man både måste satsa sådana resurser och göra en markering från samhällets sida – såsom vi har föreslagit – genom ett lagförslag om en kriminalisering av kunderna.

Jämförelsen i år med förra året och den debatt som då fördes är faktiskt ganska viktig. Då fanns det ett förslag i kammaren som gick ut på att riksdagen skulle fatta beslut om straffsanktionering utan att vi hade fått se närmare på de risker som också vi menar kan vara förenade med en kriminalisering. Men vi anser att de riskerna är beroende av hur ett lagförslag kommer att utformas, och då får vi ta ställning senare, ifall kammarens majoritet skulle besluta i den riktning som vi vill.

Mer resurser till kommunerna är alltså inte någonting som vpk har sagt nej till. Det kanske inte är ett så dåligt exempel att samhället har gjort så när det gäller barnagan – just som en markering. Vi tror att man skulle kunna upprepa det på detta område.

Anf. 111 LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:

Herr talman! Jag vill börja med att vända mig till Viola Claesson. Jag får kanske be om ursäkt om jag uppfattade Viola Claessons tidigare inlägg fel. Jag tror att hon formulerade sig ungefär så, att utskottsmajoriteten hade drabbats av en plötslig mjukhet i sin inställning till kunderna och deras problem. Det uppfattade jag som ett tecken på att hon ansåg att det skulle

vara en skillnad mellan våra uppfattningar om nödvändiga insatser och vårt engagemang när det gäller de prostituerades problem. Det är inte fråga om det!

Vi har litet olika synsätt i dessa frågor. Vi menar att vi kan bekämpa denna problematik mycket effektivt via sociala åtgärder. Men det kräver att kommunerna – framför allt de större kommunerna – verkligen sätter till uthålliga resurser för att klara detta. Jag får då konstatera, att när det råder litet besvärliga ekonomiska tider avsätter man inte sådana resurser ute i kommunerna. Jag tror inte att man kan lösa problemen genom att helt plötsligt tillämpa straffrättsliga metoder. Det är resurserna på det sociala fältet som behövs för att man skall få någon varaktighet när det gäller lösningen av den här problematiken.

Det är bara att konstatera, Gunilla André, att när exempelvis den borgerliga majoriteten i Malmö sänker skatten med 75 öre – och centern ingår i den majoriteten – räcker pengarna inte till så värst mycket sociala insatser, utan man får skära ned i stället. Det klingar aningen falskt att man å ena sidan står i talarstolen här och argumenterar för en kriminalisering, när man å andra sidan skär ned på de sociala åtgärderna ute i kommunerna.

Jag tycker inte att man skall bagatellisera de kriminaltekniska och strafftekniska problemen med en kriminalisering. En straffbestämmelse skulle vara svår att utforma, och möjligheterna att bevisa en brottslig handling måste bli ytterst begränsade. Det torde vara närmast uteslutet att kunna åstadkomma någon direkt bevisning – det förutsätter att man kan gripa gärningsmannen just när han överlämnar vederlaget. Man löper en påtaglig risk att endast få åtal kan väckas. Det är alltså mycket stora problem förknippade med en kriminalisering även tekniskt sett. Det är också problem – och det inser tydligen Viola Claesson – utifrån andra utgångspunkter med mellanhänder, risk för utpressning och liknande.

Det är alltså dessa skäl sammantagna – de rent tekniska och de sociala – som gör att utskottsmajoriteten avvisar förslaget om kriminalisering.

Anf. 112 VIOLA CLAESSION (vpk) replik:

Herr talman! Med anledning av det senast anförda vill jag säga att det i så fall också vore relevant att som en jämförelse ta upp frågan om barnagan, där det också finns svårigheter med bevisningen, men förbudet mot aga innebär ju en markering från samhällets sida.

När jag tidigare tog upp mjukheten utgick jag från den syn som samhället har: ett slags formalism, där man betraktar de prostituerade som näringsidkare när samhället vill få in pengar från dem – pengar som faktiskt kommer från de prostituerades kunder. Jag menar att det innebär en sorts eftergivenhet att inte titta närmare på vilka risker detta innebär i dag i form av sexuellt våld, förtryck och förnedring för de prostituerade själva, liksom att inte tala om vad det skulle innebära för kunderna-torskarna om ett sådant här lagförslag skulle börja fungera i praktiken.

Anf. 113 GUNILLA ANDRÉ (c) replik:

Herr talman! Lars-Erik Lövdén tog som ett exempel fram situationen i Malmö. Det är kanske förmätet av mig att undervisa Lars-Erik Lövdén om

situationen där, men det är faktiskt så att när man tidigare satte in stora resurser i Malmö kunde man se att prostitutionen där minskade, men att efter hand som insatserna minskades – vilket hände under den tidigare regimen där – ökade prostitutionen igen.

De som genomförde prostitutionsprojektet nere i Malmö ansåg sig inte ha möjlighet att långsiktigt klara av den situationen, om de inte hade en lagstiftning i ryggen. Det är den lagstiftningen som jag tycker att det är viktigt att vi ger dem.

Sedan till det som Lars-Erik Lövdén tog upp i sitt tidigare inlägg, nämligen frågan om aids. Han sade att jag använde aids som ett slagträ i debatten. Nej, Lars-Erik Lövdén, jag försöker att inte göra det, utan jag för bara fram det argumentet som ett faktum: det är ju på det sättet att det är kunderna-torskarna som sprider aidssmittan.

Anf. 114 LARS-ERIK LÖVDÉN (s) replik:

Herr talman! När vpk nu kräver att den här frågan skall övervägas inom regeringskansliet och att ett förslag skall utarbetas, där finns det väl skäl att understryka att frågan faktiskt har övervägts ett par gånger tidigare utifrån olika aspekter. Exempelvis prövades den av prostitutionsutredningen, men varken den eller socialbrottskommittén föreslog en kriminalisering, efter en genomgång av de olika för- och nackdelar som en sådan skulle föra med sig.

Frågan har således redan diskuterats ingående av två utredningar innan riksdagen 1984 tog ställning till den i anslutning till behandlingen av sexualbrottskommittén och den proposition som framlades med anledning av dess betänkande.

Det är ju farhågor för mellanhänder, för att prostitutionen skulle bli mera svåråtkomlig för sociala åtgärder och sociala insatser som har lett till det ställningstagande som utskottet återoppar i sitt betänkande.

Sedan vill jag säga till Gunilla André att det naturligtvis var fel att man inordnade prostitutionsprojektet i Malmö i den normala socialbyråverksamheten. Jag har ett par gånger understrukit från talarstolen att det för att vi skall få framgång med sociala åtgärder mot prostitutionen krävs varaktiga resurser av betydande omfattning som är särskilt avdelade för det arbetet. Det är den vägen vi skall gå för att bekämpa prostitutionen, inte den väg som har föreslagits i reservationen av Gunilla André.

Anf. 115 BJÖRN KÖRLOF (m):

Herr talman! Den här debatten sker inte bara mot bakgrund av svenska förhållanden, utan jag delar Viola Claessons uppfattning att detta är en global fråga. Så sent som förra året var det en stor artikel i Der Spiegel, där det konstaterades att västtyska Bundeskriminalamt hade avslöjat att hundratals flickor hade inköpts från Sydostasien till prostitution i Västeuropa och att en hel del av dessa flickor kunde återfinnas i Västtyskland. Säkerligen pågår alltså en ganska omfattande handel med unga flickor över hela världen till den här typen av verksamhet. Detta är naturligtvis djupt oroande och djupt allvarligt. Det är i själva verket fråga om handel med människor. Man utnyttjar den sociala och ekonomiska situation som familjer i Sydostasien

befinner sig i på ett skrämmande sätt genom denna handel med dessa ofta mycket unga flickor.

Men man måste samtidigt vara medveten om att en kriminalisering av prostitutionen reser allvarliga problem av många olika slag.

En övervägande del av de kvinnor som ägnar sig åt prostitution befinner sig i en sådan social situation att de behöver omfattande och aktiv social – och mycket ofta också medicinsk – hjälp för att ordna sina problem. Ingen av de straffrättsliga påföljder vi i dag har kan ge kvinnan den hjälp hon behöver för att skapa en tillvaro utanför prostitutionen. Erfarenheterna från många andra länder där säljaren är kriminaliserad visar även att en sådan åtgärd inte på något sätt stoppar prostitutionen.

Vad gäller kriminalisering av de prostituerades verksamhet råder också enighet inom utskottet – och såvitt jag förstår också i kammaren – att detta i vart fall inte är en framkomlig väg.

I en reservation hemställs, som framgått av debatten, om förslag till lag för att kriminalisera kundernas handlande.

Låt mig återigen anföra några av de argument som enligt min uppfattning talar emot också en sådan ordning.

En kriminalisering av kunderna kan få negativa effekter även för de inblandade kvinnorna. Eftersom kunderna då kan beräknas bli än mer måna om att inte synas, finns en risk – vilket också sagts tidigare, att verksamheten, som ju tyvärr måste anpassa sig till kundernas krav, i större utsträckning drivs under jorden, där polis och socialarbetare helt skulle sakna möjligheter eller i varje fall ha mycket små möjligheter att öppet arbeta bland kvinnorna. Inslaget av "beskyddare" skulle sannolikt bli än större, då frestelsen för kunden att undandra sig betalningen – och därmed inte begå det brott som vid en kriminalisering skulle vara för handen – naturligen skulle vara mycket stor. Risken för att kvinnorna skulle råka ut för direkta fysiska övergrepp från kunderna skulle av samma skäl också öka, om prostitutionen tvingades ned under jorden. Det är alltså också av omsorg om kvinnorna i prostitutionförhållandet som man måste betänka vad en kriminalisering av kunderna kan leda till.

Men man kan inte heller komma ifrån att också kunderna kan komma att löpa stora risker. Möjligheterna för hallickar att utöva utpressning mot kunderna liksom att obeivrat tillgripa mer pengar än vad som ursprungligen överenskommits skulle givetvis öka. Även om man med rätta kan säga att kunderna har sig själva att skylla kan man inte bortse från att en kriminalisering av deras förehavanden skulle kunna medföra risker för en ökad, tämligen grov brottslighet riktad mot dem.

Grundläggande för vårt rättssystem är att avgränsningen mellan en straffbelagd och icke straffbelagd gärning skall vara klar och entydig. Man skall veta exakt vad det är för gärning som är kriminaliserad och straffbelagd. Också här möter, som Lars-Erik Lövdén var inne på, nästan oöverstigliga svårigheter när det gäller att kriminalisera prostitutionen. Hur kan man försäkra sig om att den privata sexualiteten inte skulle komma att misstänkas? När skall en kvinna sägas vara prostituerad? Vilken typ av ersättning konstituerar prostitution?

Inte enbart definitionsfrågorna är svårlösta, utan också i allra högsta grad

bevisfrågorna. Hur skall polis och åklagare kunna bevisa att den straffbara handlingen har begåtts. Handlingen bygger i normalfallet på en uppgörelse mellan två parter, där ingendera har något intresse av att avslöja att ett brott har begåtts. Här ligger skillnaden, vill jag säga till Viola Claesson, i förhållande till barnmisshandel eller barnaga. I det fallet går det för det första att åstadkomma en teknisk bevisning, och för det andra har barnet eller den som upptäckt att barnet blivit misshandlat ett klart intresse av att beivra denna gärning. Men något sådant intresse finns inte i ett prostitutionsförhållande; båda parter är där intresserade av att brottet inte skall komma till polisens kännedom.

Vidare sker handlingen oftast inomhus eller i vart fall utom synhåll för vittnen. I stort sett det enda sättet att få bevis skulle enligt min uppfattning vara någon typ av provokation från polisen, socialarbetare eller andra som skulle samarbeta med polisen. Denna typ av brottsbekämpning har en mycket liten tradition i Sverige, och många ser med oro mot en utveckling som i vart fall i sin förlängning – det finns exempel på detta i USA i vissa delstater, där man har kriminaliserat prostitutionen – kan leda till korrupktion och utpressning av de poliser och socialarbetare som sysslar med det.

Detta är självklart att möjligheten att övervaka efterlevnaden av förbudet skulle medföra mycket stora svårigheter. Enbart i Stockholm förekommer enligt prostitutionsutredningens betänkande ca 200 000 prostitutionstillfällen varje år. Om förbudet skulle vara effektivt och rättvist, borde ju en något så när rimligt stor andel av dem beivras. Redan tanken är delvis orimlig. Med de begränsade polisresurser vi har skulle endast ett fåtal fall kunna bli lagförda. Vi löper därutöver risken att de fåtaliga fall som skulle kunna föras till domstol leder till farsartade rättegångar, som ännu mera undergräver respekten för kriminaliseringen och för rättssystemet.

De fall som kunde föranleda ingripanden skulle utan tvivel avse gatuprostitutionen. Den dolda lyxprostitutionen skulle i hög grad på grund av bevis- och övervakningssvårigheter gå fri. Kriminaliseringen skulle alltså ge upphov till vad man i marxistiska termer brukar kalla för klasslagstiftning. Jag skulle vilja kalla det för en skiftning i lagstiftningen, där man skiftar människor med hänsyn till deras sociala och ekonomiska förhållanden. Vi menar förmodligen samma sak.

Vetskapen om den ringa upptäcktsrisken skulle uppenbarligen göra förbudet tämligen verkningslöst. Förbud som inte på något som helst sätt kan övervakas och inte heller i någon rimlig grad kan leda till fällande domar, och där överträdelser regelmässigt inte medför någon påföljd, är en fara för rättssamhället. De urholkar rättsmedvetandet och minskar respekten så småningom också för andra regler och lagar.

Min egen uppfattning i frågan har så småningom blivit ganska klar. Jag anser att de skäl som talar mot en kriminalisering av prostitutionen har en sådan styrka att de inte kan förbigås. Prostitutionen bör därför enligt min uppfattning också i framtiden vara straffri.

Med den ståndpunkten är det desto angelägnare att man söker finna andra lösningar att minska prostitutionen. Det har redan talats om de ganska omfattande sociala och medicinska åtgärder som måste sättas in – jag var inne på det inledningsvis. Jag vill också understryka att det naturligtvis är i hem,

familj och skola som de grundläggande normer vi lever efter egentligen etableras. Både pojkars och flickors egen självkänsla, uppfattningen om den egna integriteten och respekten för andra individers fysiska och psykiska skyddade sfär måste med mycket stor inlevelse och konsekvens hävdas av alla som har detta fostraransvar.

En uppväxt där barn exponeras för en förgrovad och rå sexualitet, ofta i förening med alkoholmissbruk eller ett i övrigt torftigt kulturellt och socialt mönster, ger just de förebilder som leder till den trubbighet i det emotionella mönstret som sedermera präglar prostitutionsförhållanden. Prostitutionen är enligt mitt sätt att se från båda de inblandade parternas sida ett uttryck för mycket stora brister på dessa områden. Jag är den förste att understryka att jag särskilt upprörs, skräms och skäms över männens etik och beteende i prostitutionsförhållanden, särskilt med kvinnor med bakgrund av de drogproblem som driver dem till prostitution för att finansiera sitt missbruk.

Jag menar att det är inom dessa svåra områden prostitutionen preventivt främst skall angripas. Här återstår mycket att göra inom familjepolitiken, i skolan, inom narkotikapolitiken och i fråga om hur vi låter våra barn växa upp i samhället, innan vi kan ge våra barn och ungdomar grunderna för en trygg och harmonisk uppväxt och den självkänsla, integritet och respekt för andra som sätter stopp för prostitution redan i individens inre etik och samvete. Klarar vi inte av det, kommer vi att få leva med detta problem mycket länge.

Jag övergår nu till den andra tvistefrågan i detta utskottsbetänkande.

Frågan om rättsligt biträde till kvinnliga våldtäktsoffer har vi diskuterat i kammaren vid ett flertal tillfällen de senaste åren. Frågan har successivt drivits framåt, inte minst genom den opinion som de politiska kvinnoförbunden tillsammans med många andra har bildat. Jag är övertygad om att vi i utskottet delar den otålighet som många kvinnor *och* män känner över att frågan ännu inte fått en rimlig lösning.

När frågan diskuterades här i kammaren så sent som i november förra året konstaterade vi att det extra uppdrag att lösa detta med förtur som rättshjälpskommittén fått i form av tilläggsdirektiv – ett uppdrag som kom från detta utskott och denna kammare – skulle komma att bli färdigt första halvåret i år. Frågan är nu återigen föremål för kammarens prövning. Även om det kommit till utskottets kännedom att rättshjälpskommittén kommer att bli cirka tre månader försenad i förhållande till vad vi visste i november, kan inte rimligtvis lagstiftning i linje med motionärernas önskemål nås någon snabbare och säkrare väg än genom rättshjälpskommittén.

Den reservation som centerpartiet med Gunilla André som första namn lagt till betänkandet är från dessa utgångspunkter egendomlig. I reservationen sägs att förslaget från rättshjälpskommittén i denna sak inte skall avvaktas. I stället, sägs det, bör det ankomma på regeringen att utan dröjsmål utforma erforderliga författningsregler och snarast förelägga riksdagen förslag i ämnet.

Vi befinner oss nu i slutet av april. I detta läge – fem månader innan rättshjälpskommittén skall vara färdig – kräver centern att rättshjälpskommitténs uppdrag på denna punkt skall avbrytas och att uppdraget i stället skall lämnas till regeringen.

Herr talman! Jag har stort förtroende och stor respekt för justitiedepartementets tjänstemän och deras arbetsförmåga, men med förlov sagt är det ett orimligt uppdrag centern här vill ge dem, om avsikten är att genomarbetade lagförslag med god kvalitet skall kunna framläggas. Det kan enligt min uppfattning inte ske snabbare än genom rättshjälpskommittén. I själva verket finns det ju med centerns förslag risk att ärendet drar ut ytterligare på tiden.

Herr talman! Vi är alla angelägna om att denna viktiga fråga snabbt bringas till en lösning. Rättshjälpskommittén, som arbetar med parlamentariska ledamöter, bör känna att den har vårt förtroende att fullfölja sitt arbete, men kommittén bör också känna att vi utgår från att tidsplanen nu kan klaras.

Herr talman! Jag vill mot denna bakgrund yrka bifall till justitiekottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 116 VIOLA CLAESSION (vpk) replik:

Herr talman! Jag har lyssnat noga till Björn Körlofs inlägg. Jag anser att det är mycket sakligt och att det har tagit upp en rad problem som måste beaktas när man tittar på hur lagstiftningen skall utformas. Vad vi vill är att överlåta åt regeringen att noggrant överväga hur lagstiftningen skulle kunna utformas med tanke på några av de aspekter som också Björn Körlof har anlagt här.

Men nu är det ju så att traditionen säger att prostitution alltid har funnits och alltid kommer att finnas, och när det gäller frågor som fungerar på det sättet, där traditionen kanske t. o. m. bestämmer vad som går att göra, finns det också alltid ett motstånd mot att införa ett nytt moment, av typen lagstiftning, därför att det tidigare inte har funnits och därför att man tror att en sådan åtgärd är hopplös.

Jag vill också markera något som inte har kommenterats särskilt mycket tidigare, förrän Björn Körlof talade om de värderingar som grundläggs "inom familjen" – skolan nämndes också. Jag tror att det är oerhört farligt att inte se de aspekter som jag belyste i mitt första anförande, varifrån allt detta avskryvbara kommer i form av olika alster, genom medieutbudet och den nya informationssektorn ut till nästan varje hem, varje ungdom och varje barn numera. Att det kan tjänas miljardbelopp i den här sektorn är egentligen helt ofattbart. Men man ser att detta våld och dessa våldstendenser såsom de speglas i äckliga filmer och annat har blivit allt grövre för varje år som gått, och det når fram till våra barn – också till de barn som vistas i skolan och som många föräldrar försöker påverka på ett annat sätt.

Det är en mångmiljardindustri som vi måste angripa, Björn Körlof, också om den härstammar från USA där man kan bli miljardär även på sådana här avskryvbarheter.

Anf. 117 BJÖRN KÖRLOF (m) replik:

Herr talman! Viola Claesson vill att regeringen skall överväga de lagstiftningstekniska frågorna om hur en sådan här kriminalisering skall ske. Det har faktiskt redan gjorts. När prostitutionsutredningen avlämnade sitt betänkande fanns alla dessa överväganden med. Den slutsats man kom fram

till var att det inte gick att komma fram den vägen. Jag delar den uppfattningen.

När det gäller de massmediala frågorna om pornografi, våld och annat sådant delar jag i stor utsträckning Viola Claessons uppfattning. Här kommer emellertid frågan om yttrandefriheten in i bilden. Det var, Viola Claesson, en moderat ledamot av denna kammare som var först med att driva frågan om att få stopp på barnpornografen. Det är ett uttryck för moderat uppfattning att här finns en gräns där yttrande- och tryckfriheten måste vika. Den uppfattningen delar säkerligen Viola Claesson.

Debatten bör emellertid gå vidare, och vi bör finna former för att stoppa avarterna. Exakt var gränsen för yttrande- och tryckfrihet skall dras kan vi inte avgöra i denna debatt. Det är en viktig fråga som har med hela problemkomplexet att göra. Jag delar helt Viola Claessons uppfattning på den punkten.

Anf. 118 MARGARETA PERSSON (s):

Herr talman! Jag kommer att yrka bifall till reservation 1, som också tillgodoser min motion.

Det var inte länge sedan vi senast behandlade denna fråga – det var den 27 november förra året. Några dagar senare gick samtliga politiska kvinnoförbund i Stockholm till aktion mot prostitutionens kunder. Det var en aktion som väckte stort gensvar, eftersom många människor är upprörda.

Jag kommer inte att upprepa alla argumenten från i höstas, men de är fortfarande lika aktuella. Frågan skall återkomma varje år till riksdagen, ända tills ledamöterna förstår sitt ansvar som lagstiftare.

Prostitutionen är det yttersta beviset på ett existerande kvinnoförakt. Det är också ett synligt hinder i kampen för jämställdhet mellan könen. Prostitutionen förnedrar inte bara de kvinnor som dras ned i träsket, den förnedrar alla kvinnor eftersom den bygger på uppfattningen att mäns och kvinnors sexualitet är så olika. Man vidmakthåller den flertusenåriga myten att männens behov måste tillgodoses, medan kvinnornas behov måste undertryckas. Kvinnor har under århundraden fått lära sig att skämmas för sin sexualitet. En kvinna med sexuella behov har varit höjden av skam.

Nu vet vi att män och kvinnor har lika stora behov. En del forskare påstår t. o. m. att kvinnorna har större behov. Ändå tar sig detta behov så olika uttryck. Det beror på den gamla moralen. Att kvinnor är varor som kan köpas för pengar är en moral som är långt farligare än vi tror. Så länge den uppfattningen får florerat kommer den förnedrande prostitutionen att finnas kvar.

Det är hemskt med prostitution, men det går inte att lagstifta mot den – hur många gånger har jag inte hört de orden, särskilt från beslutsfattarna. Konstigt nog var det ganska länge sen jag hörde dem i andra kretsar.

Nu har trycket på politikerna att göra något åt prostitutionen ökat mycket starkt, och naturligtvis förstärks det genom aidsriskerna. Åtminstone här i Stockholm är man oerhört upprörd över den prostitution som får försiggå mitt framför ögonen på oss alla.

Varför vill vi då lagstifta? Jo, återigen, därför att samhället – vi valda av folket – måste deklarera att vi inte accepterar denna könshandel. Det skall

vara fel och det skall var orätt att köpa sexuella tjänster. Lagstiftaren, dvs. vi, måste använda lagen i det här sammanhanget till att påverka moralen – en moral som vi ofta säger att vi är eniga om. Men inte förrän vi markerar att vi menar allvar kan fördömandet av prostitutionen bli en riktig murbräcka i kampen för jämställdhet, mot kvinnoförtryck och för en ömsesidig sexualitet.

Argumentet att kvinnorna inte skulle nås med sociala insatser om kunderna kriminaliserades håller inte. De som jobbar med de här frågorna på gatan, socialarbetarna, har ett krav: Vi kan inte hjälpa tjejerna mer om vi inte kan få bort gubbarna. Kriminalisera dem! säger socialarbetarna.

Kunderna är i stor utsträckning vanliga män, som inte skulle äventyra sin sociala position om de riskerade åtal. Efterfrågan skulle därmed minska, åtminstone på sikt.

Jag tycker att det är viktigt att markera att det inte bara handlar om att satsa på sociala resurser för att hjälpa flickorna. Det är en sak för sig, som är viktig, men det handlar också om att sätta strålkastarljuset på den andra parten, på männen. Det är ju de som efterfrågar tjänsterna. Så länge vi bara talar om sociala insatser riktar vi oss enbart till kvinnorna. Vi måste också sätta strålkastaren på männen.

Så till debatten om de många lagtekniska problemen. Jag håller med om att det finns många problem. Men hur kommer det sig att vi inte vänder på synsättet? Vad betyder det att det demokratiska samhället tillåter denna ytterst förnedrande handel? Vad innebär det för den allmänna moralen att detta får ske, med vårt goda minne, rakt framför ögonen på oss alla?

Så länge riksdagen vidhåller den lag om att det är förbjudet att slå barn som antogs för åtta år sedan – och ingen ifrågasätter väl på allvar den lagen i dag – bör det också vara kriminellt att köpa sexuella tjänster. Jag upplever att dessa lagar är ytterst jämförbara. Man kan inte heller kontrollera lagen om aga, men den har ändå påverkat människors attityder till barnuppföstran mycket starkt. Då använde vi lagen till att slå vakt om barnens intressen. Lagen fick bli en murbräcka i strävandet att skapa nya attityder.

Låt nu lagen användas på samma sätt! Låt den bli en murbräcka för att få bort kvinnoförtryck och främja ömsesidig sexualitet mellan könen!

Med detta yrkar jag bifall till reservation nr 1.

Anf. 119 ANN-CATHRINE HAGLUND (m):

Herr talman! Frågan om att kvinnor som har utsatts för sexuella övergrepp och misshandel skall ha rätt till juridiskt biträde kostnadsfritt har flera gånger behandlats av riksdagen. Vi som tillhör moderata kvinnoförbundet har hela tiden konsekvent drivit uppfattningen att dessa kvinnor behöver ett juridiskt biträde. Det har framförts i motioner och i kammaren vid flera tillfällen, senast i motion Ju725 av Margareta Gard m. fl., dvs. i detta fall samtliga moderata kvinnliga ledamöter.

Detta var också en fråga som kvinnoförbunden var överens om fram till behandlingen av regeringens proposition 1983/84:105, som rörde ändringar i brottsbalken när det gäller sexualbrott. Då införde socialdemokraterna ett system med stödperson, som visserligen kan vara ett värdefullt personligt stöd, men inte på långt när en tillräcklig juridisk hjälp.

Den som varit utsatt för sexuella övergrepp eller annat våldsövergrepp får ofta kraftiga psykiska skador som kan påverka personen under mycket lång tid. Självförtroendet är oftast totalt knäckt. En social stödperson kan vara till personlig hjälp men kan inte som ett juridiskt biträde på ett naturligt sätt ingripa, ställa kompletterande frågor, osv. Hela processen – anmälan, förundersökning, förhör, rättegång och dom – är för de allra flesta en pressande upplevelse. Detta gäller självfallet särskilt för en kvinna som utsatts för sexuella övergrepp och misshandel. Hon känner sig ofta utsatt och förnedrad. Förhör och rättegång hålls i en miljö och på ett språk som kan göra hennes situation än svårare.

Det finns mycket starka skäl för att en kvinna som utsatts för sexuella övergrepp och misshandel skall biträdas av en jurist – helst en kvinnlig – såväl under förundersökning som under rättegång. Detta är också uppfattningen hos alla dem som är verksamma i kvinnohus och kvinnojourer.

I november 1985 sades i justitieutskottets betänkande 3 att rättshjälpskommittén, som har att behandla denna fråga, skulle lägga fram ett betänkande under första halvåret 1986. Beskedet var glädjande, eftersom kommittén arbetar just i riktning mot införande av ett juridiskt biträde. Nu kan vi dock konstatera att rättshjälpskommittén blivit försenad. Därmed försenas en angelägen reform, vilket jag djupt beklagar. Införande av juridiskt biträde får absolut inte fördröjas ytterligare.

Jag kan därför, herr talman, inte rösta för utskottet på denna punkt. Men arbetet i rättshjälpskommittén torde vara så pass långt framskridet att frågan skulle försenas ännu mer om reservation 2 bifölles. Under förutsättning att arbetet inte försenas ytterligare borde därför det snabbaste sättet att i nuläget få till stånd ett system med kostnadsfritt juridiskt biträde vara att avvakta kommitténs arbete. Jag vill dock understryka vikten av att det snabbt läggs fram ett betänkande, att det blir en snabb remissomgång och att vi snart får en proposition.

Herr talman! Jag kommer därför att avstå från att rösta i en eventuell kommande votering i denna fråga.

Anf. 120 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! Det kan synas omotiverat av mig att gå upp i talarstolen direkt efter Ann-Cathrine Haglund. Men i november förra året stod jag här och deklarerade klart var vi moderata kvinnor stod beträffande kravet på juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp. Det kravet måste uppfyllas. Jag sade vid det tillfället också att vi avsåg att återkomma i januari under den allmänna motionstiden med en motion i ärendet. Så gjorde vi också, och motionen undertecknades, som Ann-Cathrine Haglund nyss sade, av samtliga kvinnor i vår grupp.

Vi förväntade oss den gången, liksom i dag, att rättshjälpskommitténs betänkande skulle föreligga inom kort. Tyvärr har den blivit försenad – något som alltför ofta händer – men vi är av den uppfattningen att vi nu trots allt när resultat snabbast genom att invänta nämnda utredning. Därför har jag i dag inte något yrkande.

Men låt mig understryka hur avgörande vi anser det vara att de kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp får rätt till ett juridiskt biträde såväl vid

Prot. 1985/86:130
29 april 1986

*Kriminalisering vid
prostitution, m. m.*

polisánmálan som vid polisförhör och övrigt rättsligt förfarande. Hjälpén skall vara kostnadsfri. Det vill därför till att utredningen påskyndar sitt arbete och sitt betänkande och också att regeringen efter remissförfarandet kommer till skott och framlägger förslag för riksdagen. Vi kommer att med största uppmärksamhet följa såväl utredningen som regeringen. Vi fordrar detta stöd för kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp. Vi kan inte godta någon ytterligare tidsspilla utan förväntar oss ett förslag inom kortaste möjliga tid.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (kriminalisering vid prostitution)

Utskottets hemställan bifölls med 252 röster mot 57 för reservation 1 av Gunilla André. 9 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (juridiskt biträde åt personer som utsatts för sexuella övergrepp m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 220 röster mot 61 för reservation 2 av Gunilla André och Elving Andersson. 36 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 4 (ändring i 16 kap. 8 § brottsbalken)

Utskottets hemställan bifölls med 299 röster mot 17 för motion Ju621 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

14 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

15 § Anf. 121 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att på morgondagens föredragningslista upptas utbildningsutskottets betänkanden 14, 16 och 17 främst.

16 § Kammaren åtskildes kl. 23.50.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Gunborg Apelgren